

Kies voor de toekomst

Verkiezingsprogramma
D66 Limburg 2019-2022

D66
limburg

Inhoudsopgave

Kies voor de toekomst: kansen voor iedereen -----	2
1. Energie voor de toekomst -----	4
2. Hoogwaardig leefklimaat – een omgeving met kwaliteit -----	9
3. Limburg bereikbaar -----	20
4. Samen werken aan de economie van de toekomst -----	25
5. Kansen voor iedereen: leren, leven en beleven. -----	34
6. Bestuur voor de toekomst: een slagvaardige provincie in het hart van Europa -----	45

Kies voor de toekomst: kansen voor iedereen

D66 staat voor een provincie die durft te kiezen voor de toekomst. Voor nieuwe energie en een omgeving met kwaliteit. Een Limburg waar het prettig wonen, werken maar vooral ook fijn leven is. Een gezond Limburg waar iedereen elke dag wordt uitgedaagd het beste uit zichzelf te halen. Een Limburg van kansen: op school, met sport en muziek maar ook in je werk of na je pensioen.

Je talenten ontwikkelen en een leven lang leren: dat is het uitgangspunt. Van jong tot oud, active ageing en gezond opgroeien. D66 wil investeren in de toekomst, in innovatie, digitalisering en circulaire economie. Zodat iedereen mee kan doen en Limburg er de vruchten van kan plukken. Om een aantrekkelijke regio te zijn en blijven, talent aan te trekken en te behouden, wil D66 dat Limburg vooroploopt, in kennis, kunde en kwaliteit van leven.

D66 kiest voor de toekomst, met de vijf richtingwijzers als uitgangspunt:

1. Vertrouw op de eigen kracht van mensen;
2. Streef naar een duurzame en harmonieuze samenleving;
3. Denk en handel internationaal;
4. Beloon prestatie en deel de welvaart;
5. Koester de grondrechten en gedeelde waarden.

De vraag naar woningen is groot, de bedrijvigheid in onze provincie groeit. We willen economie, een vitaal platteland, landbouw en bereikbaarheid maar ook schone lucht, mooie en diverse natuur en een stevige en gezonde bodem. De manier waarop we in Limburg onze omgeving inrichten vraagt, wat D66 betreft, om scherpe keuzes. Met aandacht voor regionale verschillen, die vragen om maatwerk en een eigen aanpak maar altijd met de toekomst als uitgangspunt.

D66 zet in op duurzame groei en ontwikkeling, gebaseerd op innovatie en circulariteit. We kiezen voor een gezonde omgeving: nu en in de toekomst. In Limburg wordt gewerkt aan nieuwe energie, circulaire economie, gezonde voedselproductie, klimaatadaptatie en een gezonde lucht. Wat D66 betreft staat de overgang naar nieuwe, duurzame energie daarbij de komende coalitieperiode centraal. De provincie maakt ruimte voor deze grote verandering: letterlijk door ruimtelijk beleid, figuurlijk door samen te werken en verandering aan te jagen en mogelijk te maken.

D66 staat voor een provincie die vooral ruimte schept voor gemeenten en burgers om initiatief te nemen en zich concentreert op waar ze goed in is. Een provincie die de wereld om zich heen uitdaagt verantwoordelijkheid te nemen en grensoverschrijdende samenwerking met België en Duitsland actief opzoekt. Een provincie die over grenzen kijkt, durft te hervormen en actief op zoek gaat naar innovatie en creativiteit. Die ontwikkeling uitlokt door te investeren in de makers: van datagedreven start-up tot kringlooplandbouw en creatieve industrie.

D66 durft te kiezen voor de toekomst. De afgelopen coalitieperiode resulteerde dat in het terugdringen van winkelleegstand in Limburgse binnensteden, het mogelijk maken van windenergie, een Limburgs onderwijslab, aansluiting op snel internet, verkenningen naar het energienetwerk van de toekomst, archeologie en erfgoed in de etalage in 'de Vondst', een visie op digitalisering en investeringen in snelle fietsverbindingen.

D66 blijft kiezen voor de toekomst: wij hopen u ook.

1. Energie voor de toekomst

In 1902 werd de Provinciale Limburgse Elektriciteitsmaatschappij (PLEM) opgericht, om te voldoen aan de nieuwe vraag naar energie van alle Limburgers. Pakweg 117 jaar later staat Limburg opnieuw voor ingrijpende keuzes voor schone energie voor de toekomst. We willen elke dag onze telefoon opladen, muziek luisteren en in december kerstverlichting ophangen. Tegelijkertijd willen we geen gammele kerncentrale vlak over de grens of nieuwe aardbevingen in Groningen. Dat betekent dat we zelf, in Limburg, aan de slag moeten: enerzijds met het opwekken van duurzame energie, anderzijds met het besparen van en slimmer opslaan en gebruiken van energie. De energie die niet opgewekt hoeft te worden of verloren gaat, is tenslotte het meest duurzaam van allemaal.

Nu niet langer de vraag is óf, dringt zich de vraag op: waar? En hoe? Windmolens en zonneweiden zijn voor veel Limburgers niet langer een ver-van-mijn-bed-show maar komen voor in hun directe omgeving. Wat D66 betreft is de energietransitie, het verduurzamen van Limburg of klimaatadaptatie niet alleen voldoen aan regels of een opgave ingegeven door het doemscenario van een subtropisch of overstromend Limburg. Het is, net zoals bij iedere grote verandering, de uitdaging om samen en in goed overleg met iedere Limburger en gemeente verder te bouwen aan het Limburg van morgen.

Er kunnen stapels beleid worden geschreven maar voor D66 is het niet het beleid maar het resultaat dat telt. We zijn de eerste generatie die iets merkt van klimaatverandering en de laatste die er iets aan kan doen. D66 wil dat Limburg niet blijft steken in afwachten, filosoferen over visies, of afwegen van alternatieven. Het is niet of maar én-én: we moeten en gaan in Limburg inzetten op alle mogelijke opties voor verduurzaming. Dat vraagt om politiek en bestuur met lef en ambitie. Voor D66 zijn daarbij de uitgangspunten:

1.1 De provinciale opgave wordt uitgewerkt met, in en door de regio

D66 vindt dat iedere gemeente verantwoordelijk is voor haar deel van de Limburgse transitieopgave. Dat betekent dat de vraag niet is 'of' maar 'waar' en 'hoe'. De provincie faciliteert, door in de regionale energiestrategie (RES) samen met gemeenten te komen tot een regionale visie. Wat D66 betreft is strategie en visie alleen niet genoeg: we willen gemeenten uitdagen een

stap meer in plaats van minder te zetten. De transitie naar duurzame energie verschilt per regio en omgeving, maar kan in geen geval vrijblijvend zijn.

- D66 pleit voor een regionale taakstelling duurzame energie, waarbij ruimte is voor maatwerk en onderlinge verschillen tussen gemeenten maar recht wordt gedaan aan de Limburgse opgave en de bijdrage die iedere gemeente, als onderdeel van een regio, daaraan moet leveren. De provincie maakt daarvoor resultaatafspraken en treedt, indien nodig, regulerend op.
- D66 erkent dat de transitie naar duurzame energie in iedere regio verschilt en ieder gebied andere kansen biedt. Dat vraagt om regionaal maatwerk.
- D66 wil de kansrijke gebieden voor alle vormen van duurzame opwekking in kaart brengen voor een proactieve dialoog met de regio's en de mogelijke uitsluitingsgebieden voor windmolenparken opnieuw evalueren.

1.2 Investeer in de toekomst vanuit alle provinciale rollen

Met de verkoop van PLEM-opvolger Essent heeft de provincie zijn vermogen met 1,1 miljard euro versterkt. Dat geld kan verstandig worden geïnvesteerd in de toekomst van Limburg. D66 vindt het niet alleen toepasselijk om deze middelen voor de transitie naar nieuwe energie te gebruiken maar ook noodzakelijk.

- D66 wil dat de provincie vanuit al haar rollen, zoveel mogelijk revolverend, investeert in duurzaamheid.
- Dat doet de provincie wat D66 betreft door te investeren in alle mogelijke renderende business cases voor bijvoorbeeld het verduurzamen van maatschappelijk vastgoed en actief op zoek te gaan naar mogelijkheden hiertoe.

Enexis, een netwerkbedrijf mede voortgekomen uit PLEM, is nog steeds voor 17 procent eigendom van de provincie. Wat D66 betreft heeft Enexis een belangrijke rol in de energietransitie en zet de provincie vanuit haar aandeelhoudersrol in Enexis in op alle mogelijkheden voor verduurzaming van het Limburgse energienetwerk.

- Enexis investeert nu honderden miljoenen per jaar voor instandhouding van de huidige energienetwerken en tientallen miljoenen in de energienetwerken van de toekomst. D66 ziet dat graag omgekeerd en wil dat de provincie vanuit haar aandeelhoudersrol daarop stuurt;
- Enexis heeft de mogelijkheid de energietransitie vorm te geven en hier prioriteiten in aan te brengen, om kosten en baten eerlijk over gebruikers te verdelen. D66 wil dat ze ook van die mogelijkheden gebruik maakt.

- D66 wil dat de provincie, samen met Enexis en woningcorporaties, ernaar streeft dat juist de laagste huren als eerste worden aangesloten op een warmtenet, zodat verduurzaming juist voor mensen met een lager inkomen rendeert.

1.3 De Limburgse ambitie wacht niet (op het Rijk)

Wat D66 betreft hoeft Limburg niet te wachten tot alle afspraken uit het Klimaatakkoord zijn geformuleerd of uitgekristalliseerd. Er is genoeg te doen en voldoende ruimte om zelf ambitie te hebben en deze uit te werken. Het ontwikkelen van een besluitrijp energie-initiatief duurt gemiddeld minimaal 5 jaar: daarom willen we niet uitstellen of afwachten maar nu aan de slag. Met het aanjagen, op weg helpen, verbinden en vooruit helpen van concrete initiatieven die de Limburgse energievoorziening duurzamer maken.

1.4 Draagvlak, lusten en lasten: coöperatie en gebiedsfonds

D66 wil dat de provincie ervoor zorgt dat iedere Limburger die nieuwe energie niet alleen opmerkt in zijn omgeving maar er ook, als hij wil, in kan meedoen, investeren en van profiteren. Windmolens, zonneweiden en geothermie hebben, behalve dat ze duurzame energie opwekken, ook andere gevolgen voor de omgeving. Of ze nu te zien, horen of voelen zijn: wat D66 betreft moet het streven zijn de omgeving die de lasten van duurzame energieopwekking ervaart, ook zoveel mogelijk mee te laten delen in de lusten en opbrengsten daarvan.

- D66 wil dat de provincie de mogelijkheden verkent om coöperatieve initiatieven van onderop waar mogelijk te ondersteunen, met het ter beschikking stellen van kennis of (revolverende) middelen. Bijvoorbeeld door garant te staan in de opstartfase of procesmiddelen ter beschikking te stellen voor het oprichten van een coöperatie.
- D66 wil dat de provincie onderzoekt of ze de ontwikkelfase voor (coöperatieve) energieprojecten actief kan ondersteunen, bijvoorbeeld door het Limburgs Energiefonds uit te breiden met een goed geëquipeerde ontwikkeltak met middelen en kennis.
- D66 vindt dat initiatiefnemers van een duurzaam initiatief in een zo vroeg mogelijk stadium met de omwonenden in gesprek moeten over het verbeteren van de omgeving in algemene zin, bijvoorbeeld door inzet van een gebiedsfonds.
- D66 wil de huidige subsidieregeling Duurzaam Thuis uitbreiden met mogelijkheden om te participeren in wind-, zon- of aardwarmteprojecten, zodat iedere Limburger kan meedoen en profiteren van de opbrengsten van de nieuwe energie: of zonnepanelen nu op je eigen dak liggen of het dak van het logistieke warehouse verderop.

1.5 Energie zonder grenzen

In de provincie die met meer kilometers aan het buitenland grenst dan aan haar buurprovincies, heeft de manier waarop in onze buurlanden energie opgewerkt wordt gevolgen voor onze provincie, zo bewijzen zowel de windmolens in het Meinweggebied als de kerncentrale in Tihange. Op dit moment is de rol van de provincie op dit vlak nog beperkt tot het juridische instrumentarium dat, grensoverschrijdend, niet altijd optimaal werkt.

- D66 wil dat de provincie, behalve met haar eigen gemeenten, ook met haar Duitse en Belgische medeoverheden in gesprek gaat over hun energiestrategie en een blijvende dialoog opstart voor afstemming en uitwisseling over zowel het opwekking als opslaan van energie.

1.6 Het opslaan en verstandig (her)gebruiken van energie

We willen ook de stekker in het stopcontact kunnen steken als de zon niet schijnt of het windstil is. D66 wil dat de provincie niet alleen inzet op het opwekken van energie maar ook op het efficiënter omgaan met en opslaan van energie.

- D66 wil de mogelijkheden voor regionale warmtenetten en de aanleg van een warmterotonde onderzoeken, die opengesteld moeten worden voor zowel verschillende warmtebronnen als aanbieders, net zoals het creëren van een 'smart grid' voor het overzetten van energie.
- Restwarmte die vrijkomt bij het opwekken van elektriciteit of bedrijfsprocessen, kan nuttig ingezet worden voor het verwarmen van gebouwen, net zoals warmte-koude opslag. Waterstof kan zowel dienen als energieopslag als energieleverancier. Er zijn legio mogelijkheden, kansen en innovatieve concepten, juist in onze provincie: mijnwater is bijvoorbeeld een typisch Limburgse uitvinding.
- D66 is bereid alle alternatieven voor nieuwe energie te onderzoeken en stimuleren die duurzaam, veilig en toekomstbestendig zijn. D66 wil dat de provincie redeneert vanuit de kracht van Limburg in al wat aanwezig en bruikbaar is en de kansen die dit biedt actief verzilvert.

1.7 Energie voor de toekomst: technologische ontwikkeling

Wat nu nieuwe technologie is, kan over tien jaar al achterhaald zijn. Dat betekent niet dat we tot in het oneindige moeten wachten tot er betere alternatieven voor verduurzaming voorhanden zijn. Wél dat we, waar het investeringen betreft, rekening moeten houden met een eindtermijn. D66 wil dat deze wordt meegenomen in de afweging en besluitvorming van grote projecten.

1.8 Wat je niet gebruikt hoeft ook niet opgewekt te worden: besparing & verspilling beperken

Op dit moment wordt de regeling Duurzaam Thuis voor meer dan driekwart gebruikt voor het plaatsen van zonnepanelen. Verduurzamen is enerzijds de inzet op nieuwe energie maar anderzijds ook het verkleinen van de energievraag. D66 wil dat de provincie ook actief inzet op het beperken van de energievraag, het verkleinen van de CO₂-voetafdruk en voorkomen van verspilling.

- D66 ziet hierbij een rol voor de provincie in regulerende en faciliterende zin. Regulerend in het kader van vergunningverlening, toezicht en handhaving waarbij dit integraal onderdeel van en aandachtspunt in de overwegingen moet zijn. Faciliterend, bij het delen van kennis en verbinden van initiatieven, zoals bijvoorbeeld energieconsulentschap door de RUD.
- Om doelen voor het aardgasvrij maken van de bebouwde omgeving te halen wil D66 dat de provincie gemeenten ondersteunt om warmteplannen te maken.
- D66 wil de mogelijkheden om CO₂ opnieuw te gebruiken als grondstof voor kassen, bindmiddel in beton of voor het produceren van plastic onderzoeken en faciliteren.
- D66 wil dat de provincie bij het stimuleren van duurzaamheid meer aandacht heeft voor het beperken van de energievraag, zowel van burgers als bedrijven, door bijvoorbeeld goede isolatie.
- Grootverbruikers, MKB en particulieren kunnen gezamenlijk energie te besparen, door duurzame energiebronnen te vinden en te delen: D66 wil dat de provincie initiatieven op dit vlak ondersteund door revolverend mee te financieren.
- We focussen ons niet alleen op het opwekken van nieuwe energie maar ook op het terugdringen van uitstoot en verspilling: bijvoorbeeld op het gebied van mobiliteit (hoofdstuk 3), circulaire economie (paragraaf 4.1) en kringlooplandbouw (paragraaf 2.4).

2. Hoogwaardig leefklimaat – een omgeving met kwaliteit

Een aantrekkende economie met behoefte aan bedrijfskavels, een grote vraag naar starterswoningen, wegen om die met elkaar te verbinden, nieuwe energie met windmolenparken of zonneweides en het stijgende percentage leegstaand agrarisch en ander vastgoed. De juiste afweging maken in de manier waarop we omgaan met de ruimte waarin we leven is voor D66 juist nu een van de belangrijkste kerntaken van de provincie.

D66 gaat voor een hoogwaardig leefklimaat. De kracht van Limburg zit in haar omgeving: een plek waar het fijn wonen, werken en verblijven is. Een gezonde omgeving als voedingsbodem voor talent en ontwikkeling. Een levendig Limburg, waar je thuis wil blijven komen: nu en in de toekomst.

D66 wil ruimte scheppen voor die initiatieven die écht iets toevoegen en innovatie en verduurzaming stimuleren en versnellen. Dat doen we door bij ieder initiatief of vraagstuk een zorgvuldige afweging te maken. Een goede verdeling tussen bouw en natuur, economische kansen en hun impact op de omgeving. We stimuleren innovatie en slimme technologie. We geloven niet dat alles ‘moet kunnen’ maar wel dat ontwikkeling nodig is en deze impact kan hebben op de omgeving.

Wat D66 betreft staat niets op slot maar maken we keuzes. We gaan zorgvuldig om met onze omgeving en haar waarden, in de overtuiging dat die niet onbeperkt is. We meten en evalueren consequent hoe het ervoor staat en wat het effect is van de maatregelen die we nemen, onder andere op het gebied van luchtkwaliteit of de klimaat footprint.

2.1 Ruimtelijke ordening en de Omgevingswet

Een omgeving met kwaliteit: daar staat D66 voor. We zetten in op afwisselende gebiedsontwikkelingen, waarbij bebouwd gebied leefbaar, bereikbaar en duurzaam is en natuur krachtig wordt bevorderd. We nemen we in het omgevingsplan niet alleen de minimale normen op maar geven we aandacht en ruimte voor een veilige en gezonde omgeving.

Wat D66 betreft redeneert de provincie vanuit kansen en is er ruimte voor innovatie, ondernemen en ontwikkeling. Die innovatie moet toekomstbestendig zijn en ervoor zorgen dat ontwikkelingen zo min mogelijk ten koste gaan van hun omgeving, of het nu gaat om luchtkwaliteit

of de vogelpopulatie. We willen innovatieve, duurzame initiatieven ondersteunen en minder duurzame alternatieven ontmoedigen.

- D66 wil de nieuwe omgevingswet inzetten bij de ontwikkeling naar een circulaire economie en duurzame omgeving. Dat begint met ambitie: we willen dat Limburg in 2050 veel minder uitstoot, meer schone lucht en schoon water heeft en volledig circulair is. Dat gaat niet vanzelf: daarom leggen we hiervoor de komende vier jaar actief de basis in ons beleid.

Limburg is volop in ontwikkeling en verandering: in de komende periode moeten belangrijke besluiten genomen worden over de manier waarop Limburg wordt ingericht en van nieuwe energie voorzien. We streven er naar dat besluiten over de omgeving genomen worden waar ze horen: zo dichtbij de burger die de gevolgen ervan ervaart mogelijk. Wat D66 betreft pakt de provincie alleen haar rol als het belang van een ruimtelijk plan de grenzen van de gemeente ruimschoots overschrijdt.

Meer invloed van mensen op hun eigen omgeving, meer ruimte voor initiatief en een overheid die aan de voorkant meedenkt: de uitgangspunten van de omgevingswet zijn waar D66 voor staat. D66 wil dat de burger juist nu meer ruimte krijgt om mee te denken, praten en besluiten over ruimtelijk beleid. Bij nieuwe plannen maar juist ook daarna.

- D66 wil ruimte maken voor de omgeving om initiatief te nemen voor hun omgeving. Bijvoorbeeld door coöperatievorming te ondersteunen, nieuwe manieren van dialoog, of samenwerken aan ruimtelijke plannen of gebiedsontwikkelingen mogelijk te maken.

Iedere Limburger moet weten waar hij moet zijn met een vraag, klacht of opmerking, of dat nu om een vergunning of nieuwe (ruimtelijke) ontwikkeling gaat. D66 wil dat alle mogelijkheden voor inspraak, bezwaar en reacties aan het begin van een procedure, van vergunningverlening tot gebiedsontwikkeling, helder en inzichtelijk zijn voor iedereen.

- D66 pleit daarom voor het instellen van één toegankelijk en overzichtelijk, digitaal platform voor de inwoner van Limburg. Op dit burgergerichte platform zijn ruimtelijke initiatieven en aanvragen voor vergunningen in hun omgeving toegankelijk ontsloten en worden alle mogelijkheden voor reactie, meedenken, doen of deelnemen en investeren overzichtelijk en toegankelijk gemaakt.
- D66 wil actief op zoek naar nieuwe, innovatieve, mogelijk digitale manieren voor dialoog met de omgeving, juist nadat besluitvorming heeft plaatsgevonden, bijvoorbeeld voor het melden van overlast of meten van luchtkwaliteit.

2.2 Wonen

In Limburg moet iedereen zijn thuis kunnen vinden: van jong tot oud, of je nu wil huren of kopen, liefst zo duurzaam en energieneutraal mogelijk. De juiste woning, op de juiste plek, op het juiste moment beschikbaar: dat is het doel. Iedereen die Limburger is of wil worden moet zich kunnen vestigen in die omgeving en woning die bij hem past.

De arbeidsmarkt flexibiliseert, het gemiddelde aantal personen per huishouden neemt af, de wereld verandert, Limburg ook. De vraag naar woningen verandert, het aanbod beweegt nog niet altijd mee in de juiste richting. Op dit moment zien we krapte op de woningmarkt: voor 2040 zijn 30.000 extra woningen nodig. Vooral voor senioren en starters en lage- en middenhuren schiet de Limburgse woningmarkt op dit moment tekort. Tegelijkertijd liggen er bij gemeenten, in de harde én zachte planvoorraad, genoeg onbruikbare plannen op de plank.

Wat D66 betreft heeft de provincie als middenbestuur eens te meer een rol in het creëren van en anticiperen op beweging op de woningmarkt, juist daar waar deze onvoldoende op gang komt.

Zowel in het mogelijk maken van maatwerk in ruimtelijke zin als het ondersteunen van de beweging in financiële zin, door revolverend te investeren.

- D66 wil dat de provincie haar rol pakt en in gesprek gaat met gemeenten én ontwikkelaars om die plannen die niets toevoegen te schrappen en ruimte te creëren voor die initiatieven waar behoefte aan is;
- D66 wil dat de provincie het grotere geheel overziet en ruimte schept waar nodig. Dat ze voorkomt dat gemeenten elkaar beconcurreren, geblokkeerd worden door irrealistische plannen óf dat er gebouwd wordt voor leegstand en daarbij aandacht heeft voor voldoende woningen voor statushouders en arbeidsmigranten;
- Dat doet de provincie onder andere door scherp te blijven monitoren hoe de Limburgse woningmarkt ervoor staat en kennis van binnen én buiten Limburg, proactief te delen.
- Veel ruimtelijke bevoegdheden liggen bij gemeenten: D66 wil dat de provincie alleen daar ruimte pakt en maakt waar nodig is.

D66 wil dat het voor iedereen die wil mogelijk is zich in Limburg te vestigen en er op redelijke termijn een thuis te vinden: huur of koop, starters, senioren, mensen die net gescheiden zijn, statushouders, studenten en arbeidsmigranten. D66 wil dat de provincie, daar waar de markt niet werkt, probeert ruimte te maken zodat iedereen zijn thuis kan vinden.

De provincie Limburg heeft daarbij de luxe van een eigen vermogen. D66 wil dat de provincie dat vermogen (revolverend) investeert in initiatieven die bijdragen aan het Limburgse leefklimaat, waarvan wonen een belangrijk onderdeel is.

- D66 wil de startersleningen voortzetten en uitbreiden naar alle Limburgse gemeenten, ook Heerlen, Maastricht, Simpelveld en Valkenburg aan de Geul die nu (nog) niet (meer) meedoen.
- D66 wil dat, indien blijkt dat er in andere tekortsectoren, zoals levensloopbestendige woningen, kleine belemmeringen zijn die met een ondersteunend en verstandig financieringsinstrument vergelijkbaar met de starterslening kunnen worden weggenomen, de provincie actief op zoek gaat naar mogelijkheden om deze aan te bieden, alleen of met partners.

D66 vraagt daarbij expliciet aandacht voor de huisvesting van studenten. Bij economisch beleid voor kennisinfrastructuur en economische innovatie hoort een bredere visie voor een omgeving waarin talent tot bloei kan komen. Om een aantrekkelijke regio voor talent te zijn én blijven moeten de mogelijkheden om te wonen passen bij de andere kansen voor studie of werk. D66 wil dat de provincie actief ruimte maakt voor talent en met gemeenten en corporaties in gesprek gaat over bijpassende huisvesting.

Behalve voor het kopen van woningen, heeft D66 ook aandacht voor de huurmarkt waar grote tekorten zijn ontstaan. In Limburg huren meer mensen te duur schief, dan te goedkoop.

- D66 wil onderzoeken welke financiële mogelijkheden de provincie heeft om door vermogen revolverend te investeren ruimte te creëren in de Limburgse huurmarkt. Juist in de tekortsectoren in het lage en middenhuursegment.
- Bijvoorbeeld door een 'Provinciaal Woonbedrijf' op te richten dat het Limburgse vermogen laat renderen door te investeren in duurzame huurwoningen in het middensegment. Dit 'Provinciaal Woonbedrijf' moet ook mogelijkheden creëren voor mensen met een speciale, tijdelijke woonbehoefte, zoals studenten, mensen die net uit een relatie komen en arbeidsmigranten."

Beweging op de woningmarkt gaat wat D66 betreft niet alleen over meer bouwen en nieuwe, bakstenen woningen. Na 2040 neemt de groei af en op het platteland ontstaat veel leegstaande agrarische bebouwing. D66 wil dat de provincie ook daarop anticipeert, voor een evenwichtige woningmarkt.

- D66 wil dat de provincie de gemeenten, waar nodig, helpt om de regels zo aan te passen dat herbestemming gemakkelijker wordt.
- D66 wil dat de provincie ook innovatieve, mogelijk tijdelijke vormen van huisvesting onderzoekt en mogelijkheden voor maatwerk creëert: tijdelijke bebouwing als TEMPY of bijvoorbeeld Tiny Houses. Ook dit zou lucht kunnen creëren in de tekortsectoren, of een opdracht kunnen zijn aan het mogelijk te vormen 'Provinciaal Woonbedrijf'.
- Texel werkte in recordtijd zijn wachtlijst voor sociale huurwoningen weg door 100 tijdelijke units te bouwen. D66 wil dat de provincie, met corporaties en gemeenten, op zoek gaat naar innovatieve, mogelijk tijdelijke oplossingen voor woonurgente en indien nodig maatwerk en versnelling mogelijk maakt.

2.3 Natuur

De grote verscheidenheid aan flora en fauna maakt het Limburgse landschap tot het mooiste van Nederland. Een groen landschap is een welkome toevoeging voor een gezonde omgeving en draagt bij aan klimaatadaptatie, een opgave waar wat D66 betreft de komende periode hard aan gewerkt moet worden. De afgelopen jaren zijn grote stappen gezet maar D66 heeft meer ambitie. D66 gaat voor groen!

Met het Natura 2000-netwerk, Programma Aanpak Stikstof en de Limburgse Natuurvisie zijn doelen gesteld ter versterking van de Limburgse natuur en de aanwezige diersoorten. Wat D66 betreft wordt in de volgende coalitieperiode een verdere stap gezet om de Limburgse natuur nog robuuster te maken.

- Natuurontwikkeling is niet alleen een zaak voor de buitengebieden. Juist aan de randen van de stad en in de stad zelf ziet D66 kansen voor meer natuur. Daarbij blijft de samenwerking met de waterschappen, grondeigenaren en terrein beherende en andere organisaties, zoals Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en IVN van groot belang.
- D66 wil dat er meer aandacht uitgaat naar het versterken van de biodiversiteit. D66 ziet hiervoor kansen in natuurlijk beheer van bermen, oevers en akkerranden.
- D66 wil meer werk maken van het verbinden van grootschalige natuurzones. Hierbij kijken we ook over de grens.
- D66 wil dat de provincie ambitieus en creatief is, bijvoorbeeld door inwoners te stimuleren om zelf nieuwe natuur te realiseren.

Veel boeren, bedrijven en burgers hechten waarde aan de natuur en willen graag een bijdrage leveren. D66 vindt dat de provincie in samenwerking met bedrijven, burgers, natuurbeheerders en boeren moet bepalen, hoe beheerplannen in een gebied kunnen worden gerealiseerd.

- D66 wil ruimte creëren om particulieren en boeren natuur te laten beheren. De provincie ondersteunt wat D66 betreft burgerinitiatieven voor samenwerking tussen landbouw en omgeving, zoals coöperaties voor natuur en landschapsbeheer of 'herenboeren', waar mogelijk.
- D66 kiest voor samenwerking met natuurorganisaties en terreinbeheerders voor realisatie en beheer van nieuwe natuur
- D66 wil faciliteren dat braakliggende percelen omgevormd worden naar tijdelijke natuur.
- D66 wil natuurgebieden, waar dit ecologisch verantwoord is, zoveel mogelijk toegankelijk maken en op een verantwoorde wijze benutten voor recreatie.
- D66 wil hierbij ruimte bieden aan private initiatieven die duurzaam gebruik maken van natuur en een deel van de opbrengsten gebruiken voor het beheer van die natuur, om het draagvlak voor natuur ook te laten groeien.

Voor het behoud van de diversiteit aan diersoorten, ondersteunt de provincie wat D66 betreft in eerste instantie de soorten die voor Limburg het meest van belang zijn. Het uitzetten van meer dieren vindt slechts plaats met een goed plan, waarbij de belangen van omwonenden, akkerbouwers en andere diersoorten goed in kaart zijn gebracht. Het beheren van diersoorten is soms noodzakelijk om schade of overlast te voorkomen en het ecologisch evenwicht te herstellen. Hiertoe onderhoudt de provincie goed contact met de Limburgse Faunabeheereenheid en de wildbeheereenheden.

- D66 zet in op het versterken van de biodiversiteit in de Limburgse natuur.

2.4 Voeding & kringlooplandbouw

D66 staat voor de duurzame ontwikkeling van de Limburgse landbouw. In Limburg wordt gewerkt aan voedselproductie van de toekomst: met de natuur en er niet tegenin. We hebben aandacht voor het Limburgse landschap, zetten erop in dat onze natuur niet onnodig belast wordt en stimuleren duurzame ontwikkeling. Voor D66 staat het streven naar kringlooplandbouw centraal: gezonde voedselproductie voor onze aarde, voor de bodem en voor de boer.

- D66 wil inzetten op het hergebruik van het afval in de landbouw- en voedselproductie en het duurzaam omgaan met onze bodem en gewassen. We streven naar het gezonder maken van onze bodem en het tegengaan van onnodig gebruik van bestrijdingsmiddelen en kunstmest: beter voor de bodem en beter voor het klimaat;

- D66 wil dat de provincie actief inzet op de eiwitrevolutie en kringlooplandbouw en dit meeneemt als uitgangspunten voor nieuw beleid;
- Onder andere door onderzoek en innovatie te stimuleren, bijvoorbeeld op de Brightlands Greenport Campus.

Wat D66 betreft zet de provincie in op de voedselproductie van de toekomst. Landbouwsubsidies moeten investeringen in de landbouw van de toekomst zijn. Limburg moet een voorloper zijn in fundamenteel onderzoek en innovatie: minder in koeien en kippen, meer in kennis en klimaat.

De verdere verduurzaming van de verschillende sectoren van de Limburgse landbouw vergt een doordachte en stimulerende aanpak. D66 wil weten waar we staan en meten wat het effect is van de maatregelen die we nemen. We willen de klimaat footprint van de verschillende sectoren in de Limburgse landbouw in beeld brengen en blijvend monitoren.

- D66 wil dat de provincie de potentie voor CO₂-reductie van de agrarische sector benut. Bijvoorbeeld in de landbouw met bij het 'scheuren' van gewassen, door warmteverlies tegen te gaan of het telen van minder warmte behoevende gewassen te stimuleren. D66 wil dat de provincie dit streven meeneemt in haar beleid en bij het verstrekken van bijvoorbeeld POP3-subsidies.
- D66 wil dat de provincie inzet op een verdere vergroting van de energie-efficiëntie van de glastuinbouw, door het gebruik van bronnen voor aardwarmte en geothermie binnen veilige kaders te stimuleren en actiever aan te haken op het innovatieprogramma 'De kas als energiebron'.
- Waar het gaat om de veehouderij wil D66 het provinciale programma 'Schone stallen' waarin wordt ingezet op verdere reductie van geuroverlast, fijnstof- en stikstof-emissies actief doorzetten.
- D66 wil dat het programma 'Schone Stallen' wordt aangevuld met maatregelen die er toe leiden dat de CO₂-uitstoot in 2050 tot nul is gereduceerd, net als in andere sectoren.
- Meten is weten: D66 wil dat de provincie de klimaat footprint van de veehouderijsector in beeld brengt.

D66 wil dat het in Limburg 'goed boeren' is, nu en in de toekomst. Dat vraagt om een constante afweging tussen mogelijkheden voor ontwikkeling en de impact ervan op de omgeving. Een gezonde agrarische sector, zowel voor mens en dier als economisch: dat is het streven. Daarvoor is wat D66 betreft de boer het uitgangspunt: de provincie stimuleert duurzame en vernieuwende initiatieven en scherpt de kaders aan waar die niet meer van deze tijd zijn. Duidelijkheid voorop:

de boer moet kunnen bouwen op een betrouwbare provincie die kaders stelt en zich daaraan houdt, niet onnodig controlerend of bureaucratisch.

- D66 ziet de handhavers van Rijk, provincie en gemeenten in de toekomst graag beter en minder verkokerd samenwerken, voor minder erfbetreders en administratieve lasten voor de boer.

2.5 Bodem

We vragen veel van de grond waarop we leven: of het nu gaat om grondgebruik voor akkerbouw, het aanleggen van glasvezel of de druk door bebouwing. Een gezonde bodem is een voorwaarde voor voedselproductie en belangrijk voor de kwaliteit van onze leefomgeving. D66 wil de ondergrond vroegtijdig betrekken bij ruimtelijke ontwikkelingen en in afwegingen, bij omgevingsvisies en in bestemmingsplannen, zowel de boven- als ondergrondse ontwikkelingen afwegen.

- D66 zet in op ruimtelijke ordening in 3D, waarin bodem en diepere ondergrond onderdeel worden van structuurvisies en inzichtelijk gemaakt, zoals bijvoorbeeld in 'ondergrond in zicht' van de gemeente Maastricht.

2.6 Luchtkwaliteit

Omgerekend rookt iedere Nederlander 5 tot 6 sigaretten per dag aan fijnstof, roet en stikstofoxiden, zonder het te willen of weten. Dat is ongezond, zorgt voor klachten en maakt ons vatbaar voor longziekten. D66 zet in op een gezonde leefomgeving waarin iedere Limburger schone lucht kan inademen en streeft daarom in alle keuzes die de provincie maakt naar duurzame en gezonde alternatieven.

- D66 wil de luchtkwaliteit in Limburg effectief monitoren om deze op termijn mee te kunnen wegen in besluiten voor ruimtelijke ontwikkelingen of de evaluatie daarvan;
- D66 wil dat de provincie samen met gemeenten richtlijnen ontwikkelt voor het voorkomen van CO₂-uitstoot bij bouwontwerpen.

2.7 Klimaatadaptatie & water

Waar 2016 een extreem natte zomer was, maakte de eeuwigdurende zomer van 2018 duidelijk dat ons Limburgse klimaat verandert. D66 wil dat Limburg voorbereid is op de te verwachten extremen in het weer in de toekomst en werkt aan aanpassingsvermogen, om zowel extreem hoog water als extreme droogte op te vangen.

Dat doet de provincie volgens D66 door samen met gemeenten en waterschappen in te zetten op meer wateropvangcapaciteit voor zowel extreme buien als hittegolven en droogte en het verhogen van de bodemvruchtbaarheid. D66 ziet kansen voor klimaatadaptatie op de kruispunten met onder andere de provinciale beleidsterreinen landbouw, ruimtelijke ordening, natuurbeheer en stedelijke ontwikkeling. Voor het tegengaan van versterking, bergen van hemelwater, bufferen van CO2 en verhogen van de potentie voor waterretentie van de Limburgse ondergrond.

- D66 wil dat de provincie haar rol pakt waar het gaat om klimaatadaptatie en actief samen met partners, zoals het Waterschap maar zeker ook gemeenten en ondernemers, vormgeeft aan een weerbare omgeving die klaar is voor de toekomst en initiatieven die hieraan bijdragen actief ondersteunt.
- De gebiedsontwikkeling Ooijen-Wanssum en het Grensmaasproject zijn mooie voorbeelden. Wat D66 betreft zet de provincie er ook in de toekomst op in dat het verbeteren van waterveiligheid leidt tot een versterking van het landschap en de aantrekkelijkheid van de omgeving.

D66 voorziet in de komende periode veel ontwikkelingen op het gebied van water. De waterketeninfrastructuur van drinkwaterproductie- en levering, riolering en afvalwaterzuivering wordt momenteel uitgevoerd door 35 zelfstandige organisaties: gemeenten, waterschapsbedrijf Limburg en WML.

- D66 wil toe naar één sterk integraal Limburgs waterketenbedrijf, om de uitdagingen die er liggen vorm te geven, slagkracht te vergroten en de maatschappelijke investeringen zo effectief mogelijk in te zetten. Deze gedachte werd als motie Mackus in juli 2014 reeds unaniem door Provinciale Staten aangenomen maar is nog niet uitgevoerd. Juist nu de vragen rondom water, klimaatadaptatie en verduurzaming steeds urgenter worden, is het wat D66 betreft daarvoor het juiste moment.

2.8 Transformatie-opgave

In de binnensteden van Venlo, Sittard-Geleen en Heerlen is meer dan 15 procent van de winkelpanden niet ingevuld. Begin 2018 stonden in Limburg 139 gebouwen met een maatschappelijke functie, zoals buurthuizen, leeg. Op het platteland komt de komende vier jaar een aanzienlijk deel van de agrarische bedrijfsruimte vrij.

Een gedeelte van al deze vormen van vrijkomend vastgoed zal in de toekomst mogelijk niet meer (kunnen) worden ingevuld, of is niet toekomstbestendig (te maken). De boer in het buitengebied, de kleine ondernemer in de binnenstad en een groeiend percentage huizenbezitters hebben daarmee, in de basis, hetzelfde probleem: ze bezitten vastgoed dat niet meer van deze tijd is maar moeilijk te verkopen of transformeren. D66 wil dat de provincie aandacht heeft voor deze transformatieopgave in de breedste zin des woords;

- D66 wil dat de provincie alle vormen van vrijkomend vastgoed inzichtelijk maakt en deze meeneemt als uitgangspunt voor het vormen van een visie in gesprek met de regio's.
- Waar herbestemming of herontwikkeling plaatsvindt, wil D66 dat de provincie maatwerk biedt op een verstandige manier: de vraag of een ontwikkeling op een plek past, blijft uitgangspunt.
- Als voor deze transformatieopgave al beleid of maatregelen als een sloopfonds aan de orde komen, vindt D66 dat de vastgoedeigenaren, banken en andere partijen die betrokken waren bij het creëren van dit probleem minstens zo'n grote rol hebben bij het oplossen als de (gezamenlijke) overheden.
- Wanneer gedacht wordt aan een ondersteuning in sloop- of transformatiekosten, zou dit wat D66 betreft voor alle vormen van vrijkomend of leegstaand vastgoed moeten gelden.

Bij de transformatie-opgave van Limburg in brede zin maar zeker die van de gebouwde omgeving, vraagt D66 expliciet aandacht voor een duurzame afweging met aandacht voor de CO₂-balans. Juist nu niet al het vastgoed opnieuw ingevuld kan worden, is wat D66 betreft zo hergebruik en herontwikkeling het streven. Zo circulair mogelijk (her)bouwen of ontwikkelen, het verleden gebruiken voor de toekomst: dat vraagt om een langetermijnvisie en een consequente, duurzame afweging.

In Limburg bestaan mooie initiatieven om bijvoorbeeld door middel van blockchain, materialen een waarde toe te kennen, zodat eigenaren, ontwikkelaars en omgeving een bewuste keuzes kunnen maken voor hergebruik. Limburgse gemeenten hebben veel ambitie op het gebied van

duurzaamheid en bijvoorbeeld energie- of klimaatneutraal opereren in de toekomst. D66 wil gemeenten én innovatieve initiatieven op dit vlak van harte ondersteunen en de provincie zelf actief het juiste voorbeeld laten geven.

- D66 wil dat de provincie een duurzame afweging met (her)gebruik van materialen stimuleert, bijvoorbeeld in haar eigen aanbestedingen, wanneer de provincie investeert in het (ver)bouwen van vastgoed of dit subsidieert.
- D66 wil dat de provincie zich, bijvoorbeeld zoals met het IBA-platform, inspant om de juiste tools en inzichten te ontsluiten die duurzame afweging en de kansen voor hergebruik mogelijk maken.
- D66 wil dat de provincie inzet op dynamiek in de regio's, actief kennis deelt en geslaagde initiatieven op dit vlak helpt opschalen.

3. Limburg bereikbaar

D66 staat voor een krachtig mobiliteitsbeleid, waarbij het budget overeenstemt met de ambitie. De provincie investeert vanuit haar rol in mobiliteit van de toekomst, maakt slim gebruik van technologische en andere innovatie en daagt uit tot beweging.

3.1 Slimme mobiliteit

D66 wil het maximale uit slimme mobiliteit halen. Steeds betere vervoersinformatie, zelfrijdende auto's, huur- en leenauto's en steeds beter op elkaar aansluitende oplossingen per auto, openbaar vervoer en fiets. Ook omdat slim vervoer de kosten voor de reiziger omlaag kan brengen en dat hiermee minder beslag wordt gelegd op de ruimte en dat de leefbaarheid hierdoor minder wordt belast.

- De provincie beschikt over gegevens van provinciale wegen en het gebruik van het openbaar vervoer. D66 wil dat deze gegevens beschikbaar worden gesteld voor bouwers van apps zodat er oplossingen voor de reizigers op deze data kunnen worden gebaseerd.
- Wat D66 betreft combineert de provincie ook zelf deze gegevens met die van anderen om de behoefte aan nieuwe verbindingen in kaart te brengen en te voorspellen. D66 wil dat de provincie actief op zoek gaat naar innovatie op basis van deze data: bijvoorbeeld met een hackaton of door aan te haken bij Limburgse initiatieven.

Maastricht heeft het tijdens de aanleg van de A2-tunnel tijdelijk met minder asfalt moeten doen. Bedrijven, de gemeente, provincie en vervoerders hebben samengewerkt om Maastricht bereikbaar te houden en dat is redelijk gelukt. Meer mensen gingen met het OV of de fiets naar hun werk en de werktijden werden zo gepland dat automobilisten de spits konden mijden.

- D66 wil dat deze ervaring wordt gebruikt om deze oplossingen voor langere tijd of elders in de provincie ook toe te kunnen passen.

3.2 Betere fietsvoorzieningen

Voor steeds meer mensen is de fiets het favoriete vervoersmiddel. Fietsen, lopen en openbaar vervoer passen bij elkaar en versterken elkaar. Samen kunnen ze een aantrekkelijk alternatief zijn voor autogebruik. Elektrisch fietsen maakt bovendien dit gezonde en schone vervoersmiddel ook aantrekkelijker voor de middellange afstand, of om op snelheid door het Heuvelland te touren. Voor de provincie is het een nieuwe uitdaging om daar met nieuwe infrastructuur op in te spelen.

- Betere fietsvoorzieningen, zoals snel- en doorfietspaden, OV-hubs en stallingen, zijn een goede investering in de toekomst: wat D66 betreft geven we prioriteit aan de fietsinfrastructuur binnen het provinciale mobiliteitsbudget.
- D66 wil dat de provincie haar kennis en ruimtelijke instrumenten inzet om initiatieven van gemeenten te ondersteunen: van de bagagedrager op de pedalen!
- De provincie gaat wat D66 betreft verder met het aanleggen van een fietsroutenetwerk voor de langere afstand. Dat netwerk moet woon-werk en woon-school verkeer met de fiets aantrekkelijker maken en bovendien een aanvulling zijn voor wie voor zijn ontspanning door Limburg wil fietsen.
- De provincie beheert 450 km fietspad. Die paden zijn niet per se aangelegd waar mensen graag willen fietsen, maar langs drukke provinciale autowegen. Naar de toekomst toe wil D66 meer inzetten op zelfstandige vrij liggende doorfietsroutes waar fietsers -letterlijk- ruim baan en groen licht krijgen, om auto- en fietsverkeer elkaar minder in de weg te laten zitten en fietsen nóg aantrekkelijker te maken.
- De elektrische fiets zorgt voor verschillende snelheden op het fietspad: D66 wil dat er bij nieuwe fietspaden aandacht is voor deze ontwikkeling. We streven naar verbreding van de Limburgse fietspaden om alle gebruikers meer veiligheid te bieden.

3.3 Aantrekkelijk en compleet openbaar vervoer

Hoe meer mensen Arriva vervoert in haar bussen en regiotreinen, hoe meer de vervoerder verdient. D66 verwacht dat Arriva openstaat voor signalen om de service te verbeteren en dat de dienstregeling waar nodig wordt aangepast om kleinere kernen, werklocaties en scholen voor zoveel mogelijk mensen bereikbaar te houden. De provincie moet Arriva ruimte en mogelijkheden bieden en erop toezien dat het bedrijf die mogelijkheden goed benut.

- Er zijn kernen en wijken die Arriva om wat voor reden dan ook niet optimaal kan bedienen. D66 wil in dat geval inwoners uitdagen om met eigen oplossingen te komen. De provincie en Arriva moeten eigen initiatieven ondersteunen met materieel, geld en professionele kennis.
- 'Er zijn bedrijventerreinen en werklocaties die niet per openbaar vervoer bereikbaar zijn. D66 wil in dat geval ondernemers uitdagen om samen met Arriva tot maatwerk-oplossingen te komen. De provincie moet deze initiatieven ondersteunen met professionele kennis. Zo kunnen we de noodzaak van autobezit voor het bereiken van een werkplek verminderen.

De elektrificatie en capaciteitsuitbreiding op de Maaslijn en op het spoor tussen Aken en Herzogenrath zal in de komende periode worden afgerond zodat Arriva het reizen naar Nijmegen, Aken en verder aantrekkelijker kan maken. Ook de verbinding met Luik zal moeten worden verbeterd. Aken en Luik zijn stations van het Europese netwerk van hogesnelheidstreinen dat zich wel eens zou kunnen ontwikkelen als duurzaam alternatief voor vliegverkeer. Des te belangrijker dat Limburg er goed op wordt aangesloten.

- D66 wil dat de provincie op dezelfde voet verder gaat en maximaal inzet op grensoverschrijdende verbindingen in het openbaar vervoer.
- Verbetering van de internationale verbindingen Weert-Hamont-Antwerpen en Venlo-Düsseldorf krijgen daarbij wat D66 betreft prioriteit.
- D66 wil dat de drielandentrein Liège-Maastricht-Heerlen-Aachen zo snel mogelijk volledig in gebruik wordt genomen.

Het ideaal van D66 is dat het nabije buitenland net zo goed met openbaar vervoer bereikbaar wordt als de Randstad. Daar is vooral goed lobbywerk voor nodig, want het spoor is van het Rijk en Den Haag geeft niet vanzelf prioriteit aan grensoverschrijdende verbindingen.

- D66 denkt en handelt internationaal en wil dat de provincie er alles aan doet om het ideaal van grensoverschrijdende mobiliteit te bewerkstelligen. Limburgers die over de grens willen studeren, werken en recreëren zullen ervan profiteren.

Arriva heeft zich in de concessie vastgelegd op volledig emissievrij rijden in 2026 en heeft aangekondigd om dit al eerder te doen. D66 juicht dat toe, omdat de bussen dan stiller worden en geen fijnstof en stikstofoxiden meer uitstoten. Hier zijn laadpunten en mogelijk ook waterstoftankstations voor nodig. Die kunnen ook bijdragen aan een doorbraak in verduurzaming van automobilititeit en vrachttransport.

- D66 wil dat de provincie expliciet aandacht heeft voor duurzame mobiliteit en haar implementatiekracht benut om emissievrij rijden waar mogelijk te stimuleren, bijvoorbeeld door laadpunten mogelijk te maken of (revolvent) te investeren in businesscases voor duurzamere brandstoffen.

3.4 Automobilititeit: doorstroming, veiligheid en leefbaarheid

D66 wil dat de provincie doorgaat met het verbeteren van het netwerk van provinciale wegen. De provincie moet blijven investeren in veiligheid en verbetering van de doorstroming.

- D66 wil dat verbeteringen in het wegennetwerk gepaard gaan met een verbetering van de leefbaarheid voor omwonenden, waarbij natuur en landschap zoveel mogelijk worden gespaard.

Smart mobility, carsharing, autonoom rijden: mobiliteit in de toekomst ziet er heel anders uit. D66 wil dat de provincie bij haar aanpak voor nieuwe en bestaande wegen zich verhoudt tot deze ontwikkelingen.

- D66 wil dat de provincie nieuwe ontwikkelingen zoals autonome mobiliteit veilig faciliteert en expliciet meeneemt in haar beleid en uitvoering.
- D66 denkt daarbij niet in eerste instantie aan méér asfalt maar streeft ernaar knelpunten in het autoverkeer op te lossen door andere vervoermiddelen aantrekkelijker te maken, in samenwerking met bedrijven en scholen verkeer beter over de dag te spreiden en nieuwe, innovatieve oplossingen te stimuleren.

3.5 Luchthaven: banen en bereikbaarheid binnen grenzen

In 2014 nam de provincie Maastricht Aachen Airport voor 1 Euro over, waarna er de afgelopen jaren flink in de luchthaven werd geïnvesteerd. De provincie gaat niet over vergunningen en kan geen vluchten toestaan of verbieden. De provincie kan er wel op toezien dat de eigen investeringen in de luchthaven niet ten koste van de omwonenden gaan. D66 wil dat Maastricht Aachen Airport voor Limburg gaat en blijft werken: met banen en bereikbaarheid maar minder vervuiling en herrie.

- D66 wil dat MAA alleen groeit als dat schoner, stiller en duurzamer kan.
- D66 wil dat MAA de eerste regionale luchthaven in Nederland wordt waar er biokerosine kan worden getankt. Veel schoner dan de huidige vervuilende kerosine. Daar profiteren omwonenden en het klimaat van.
- D66 wil dat geluidsoverlast en luchtkwaliteit goed worden gemeten. Het gaat dan om een compleet beeld: ook het effect van taxiën, testen van jetmotoren en andere activiteiten moeten hierin worden meegenomen.
- Niet alleen om aan de wettelijke normen te toetsen, maar om een verbeterprogramma op te baseren. Zodat we weten welke maatregelen helpen en welke niet. D66 wil dat het meet- en verbeterprogramma in overleg met omwonenden wordt opgesteld en uitgevoerd. De provincie kan er het initiatief toe nemen en ook financieel aan bijdragen.
- D66 wil dat de belangen van omwonenden beter worden betrokken bij overleg over het gebruik van de luchthaven. Het budget van de Commissie Regionaal Overleg Luchthaven Maastricht wordt dankzij de inzet van D66 in de Tweede Kamer verdubbeld in 2019; de

provincie moet hier haar bijdrage aan leveren door expertise en capaciteit beschikbaar te stellen.

3.6 Goederenvervoer

D66 onderkent dat het voor de werkgelegenheid van groot belang is dat Limburg goed bereikbaar is voor vrachtverkeer. Ook in een circulaire economie blijft transport nodig. We blijven zoeken naar mogelijkheden om de bereikbaarheid over water, spoor, weg en door de lucht te verbeteren. We geven daarbij prioriteit aan vervoer dat voor weinig overlast zorgt en natuur en landschap ontziet.

- De provincie moet wat D66 betreft actief meewerken aan initiatieven voor slimme stadsdistributie. Niet met conventionele vrachtauto's de binnenstad in, maar met kleinere, schonere, voertuigen, bijvoorbeeld aangedreven door electriciteit, waterstof of spierkracht.
- D66 blijft tegenstander van de IJzeren Rijnverbinding tussen Antwerpen en Duitsland op het historische tracé omdat de kernen van Roermond en Weert en de natuur in het Meinweggebied er te sterk door worden belast. Wij staan wel open voor alternatieve tracés door Limburg.
- Wanneer vrachtauto's in colonne rijden verbruiken ze minder brandstof en verbetert de doorstroming op drukke wegen. D66 wil dat de provincie experimenten op dit vlak waar mogelijk faciliteert.
- Limburg moet gastvrij zijn voor internationale transporteurs. D66 wil dat de provincie samen met het Rijk, de transportsector en gemeenten zorgt voor veilige overnachtingsmogelijkheden voor vrachtwagenchauffeurs, op plaatsen die voor de transporteurs veilig en prettig zijn en die de omgeving niet belasten.

3.7 Verkeersveiligheid

Verkeersveiligheid blijft een van de belangrijkste aandachtspunten. De provincie moet samen met gemeenten en andere partners (zoals politie, onderwijs, VVN en OM) blijven investeren in voorlichting, verkeerseducatie en gedragsbeïnvloeding van weggebruikers. Daarbij is natuurlijk ook een adequate handhaving noodzakelijk.

4. Samen werken aan de economie van de toekomst

Van de drone die de gewassen inspecteert tot de robot die de pakketjes op de pallet laadt: de Limburgse economie verandert continu en razendsnel. D66 wil dat de provincie werkt aan duurzame economische ontwikkeling en investeert in innovatie, digitalisering, ondernemerschap en creativiteit. Voor de vernieuwing van de Limburgse economie is ruimte nodig: D66 wil dat de provincie haar rol speelt om die ruimte te maken.

D66 gaat voor een duurzaam vestigingsklimaat, voor bedrijven en haar werknemers. D66 pleit voor een regionale aanpak met de nadruk op het MKB. De provincie samen met de regio's en ondernemers een visie op de toekomst van de regionale economie maakt, om de juiste keuzes te kunnen maken voor de toekomst. Werknemers, bereikbaarheid en luchtkwaliteit zijn niet onbeperkt. Dat vraagt om scherpe keuzes: om een aantrekkelijke omgeving te zijn én blijven voor iedereen die in en aan Limburg werkt.

Voor de Limburgse economie van nu en morgen is één ding onmisbaar: arbeidskracht. Door de aanhoudende economische groei is er krapte op de Limburgse arbeidsmarkt ontstaan. Als vacatures niet meer ingevuld kunnen worden, stagneert die groei en loopt de economie vast. D66 wil dat de provincie er werk van maakt om dat te voorkomen. Wat D66 betreft kijken we daarbij over grenzen, bevordert de provincie een Euregionale arbeidsmarkt en is er in het bijzonder aandacht voor het mbo waar het grootste gedeelte van de Limburgse beroepsbevolking wordt opgeleid.

4.1 Circulaire economie

Het voorkomen van verspilling en hergebruiken van grondstoffen: dat is wat D66 betreft het streven. Waar gesloopt wordt, kan worden hergebruikt, waar gebouwd wordt moeten grondstoffen slim worden ingezet. D66 wil de Limburgse economie waar mogelijk circulair maken. We streven naar een kringlooeconomie, waarin reststoffen opnieuw worden ingezet en eindige grondstoffen niet uitgeput raken.

- D66 wil kleinschalige initiatieven voor hergebruik van grondstoffen en het circulair maken van de keten door MKB en start-up's aanjagen;
- D66 wil dat de provincie in haar aanbestedingen, verordeningen en VTH-beleid duurzaam omgaan met grondstoffen als voorwaarde opneemt, recycling wordt gestimuleerd en dat

gesloten kringlopen de norm worden. Daarbij streeft de provincie niet naar het minimale wettelijke vereiste maar stimuleert het mogelijk haalbare.

- D66 wil dat circulariteit en hergebruik van grondstoffen een belangrijk criterium is bij het verstrekken van subsidies, leningen of andere financiële ondersteuning door de provincie;
- Waar bestaande regelgeving een belemmering vormt voor de overgang naar een circulaire economie, maakt D66 zich sterk om deze regels aan te (laten) passen of te schrappen;
- De provincie geeft, wat D66 betreft, in al haar rollen het goede voorbeeld. Grondstoffen hergebruiken en verspilling voorkomen, van wagenpark tot meubilair, van wegaanleg tot catering, van natuurbeheer tot verwarming van het Gouvernement met bijvoorbeeld een warmtenet.
- D66 wil dat de provincie nieuwe, creatieve ideeën niet alleen omarmt maar er ook actief naar op zoek gaat: bijvoorbeeld door grensoverschrijdend te denken en cross-sectorale samenwerking met creatieve industrie, kunstopleidingen en anderen in de Euregio aan te moedigen, bijvoorbeeld door een ontwerpwedstrijd voor het meest circulaire idee van Limburg uit te schrijven.

4.2 Duurzaam vestigingsklimaat

Vanmorgen besteld, vanavond in huis: de economie verandert snel, aangezwengeld door nieuwe technologische mogelijkheden. Dat heeft gevolgen voor de omgeving: van logistiek en bereikbaarheid, tot natuur en luchtkwaliteit.

Als de provincie miljoenen investeert in het revitaliseren van de binnenstad maar zich tegelijkertijd een gigantische winkel aan de snelweg vestigt, is dat dweilen met de kraan open. Hoezeer we het aantrekken van nieuwe bedrijven voor Limburg ook toejuichen: als de logistieke distributiecentra niet passen bij de infrastructuur waarop ze moeten aansluiten, de arbeidsmigranten die er gaan werken vervolgens nergens kunnen wonen of een bedrijfsmodel alleen kans van slagen heeft met een gigantische uitbreiding in de toekomst, creëren we problemen voor de toekomst.

D66 wil ruimte maken voor bedrijvigheid die iets toevoegt. Dat betekent een continue afweging tussen impact op de omgeving en (economische) waarde. We geloven in een integrale visie voor een hoogwaardig leefklimaat. Bedrijven die zich willen vestigen in Limburg, moeten dat kunnen doen met een duurzaam perspectief op de toekomst. Dat vraagt om een zorgvuldige afweging en scherpe keuzes: zodat er ruimte blijft voor bedrijvigheid die iets toevoegt aan Limburg.

D66 wil dat de provincie samen met de regio's werkt aan een integrale visie voor een duurzaam vestigingsklimaat. Passend bij het profiel en de dynamiek van de regio, anticiperend op alle ontwikkelingen: van bereikbaarheid tot arbeidspotentieel, van duurzaamheid tot klimaat.

Niet alles kan of moet overal. Iedere regio heeft zijn eigen kracht en dynamiek. D66 streeft naar een regionale aanpak van de economie, waarbij de provincie een sterke, waar nodig confronterende partner is die onderlinge concurrentie een halt toeroept en samen met gemeenten keuzes maakt voor de toekomst.

- D66 wil dat de provincie samen met gemeenten werkt aan duurzame economische clusters en gezamenlijk keuzes maakt voor strategische locaties voor ontwikkeling en multifunctionele bedrijventerreinen. De aansluiting op goed bereikbare (internationale) verkeerswegen, snelle datanetwerken en adequaat openbaar vervoer spelen daarbij een rol.
- D66 wil in dat proces een actieve rol voor het regionale bedrijfsleven en ziet onder andere het MKB als een onmisbare partner.
- D66 wil dat de provincie erop inzet om ook start-ups en nieuwe, groene bedrijven aan te trekken voor Limburg en een aantrekkelijk vestigingsklimaat creëert voor vernieuwende manieren van ondernemen.
- Voor innovatieve, klimaatvriendelijke bedrijven rolt D66 graag de groene loper uit. D66 wil dat de provincie groene ondernemingen die ook andere waarde dan economische toevoegen en zich in Limburg willen vestigen, ondersteunt.

4.3 MKB

D66 pleit voor een meer regionale aanpak voor economie, waarbij het MKB veel meer de nadruk krijgt. Het MKB is de motor voor werkgelegenheid in Limburg, een onmisbare partner voor het opleiden van werknemers en vaak honkvast, waardoor ze een sleutelpositie innemen in buitengebied en binnenstad. D66 heeft daarbij expliciet aandacht voor de ontwikkeling van en innovatie door het MKB en de verbinding met de nieuwe economie die in Limburg ontwikkeld wordt. We streven naar een betere verbinding tussen campussen en MKB, investeren in de transformatie van de binnenstad en beroepsgericht opleiden.

- D66 pleit voor een verschuiving van de focus in financiering en ondersteuning van grote bedrijven naar het MKB en start- en scale-ups;

- D66 wil hiervoor stevigere randvoorwaarden en maatregelen creëren en zowel nieuwe als bestaande MKB'ers ondersteunen bij hun innovatieproces en de daarbij behorende vragen;
- Behalve in financiële zin, wil D66 dat de provincie onderzoekt op welke manier ze het MKB in Limburg verder kan ondersteunen, bijvoorbeeld met het ontsluiten van data en delen van kennis. D66 ziet hierin een nieuwe rol weggelegd voor bijvoorbeeld het LIOF.

4.4 Economische clusters, Brightlands & Einstein Telescoop

D66 zet in op versterking en doorontwikkeling van de economische en onderzoeksclusters, om kansen voor de Limburgse economie te verzilveren en creëren. De Brightlandscampussen vormen daarvoor een belangrijke spil, waar bedrijven en onderzoeks- en onderwijsinstellingen elkaar vinden. D66 wil dat de campussen zich ontwikkelen tot ecosystemen voor innovatie en opleidingen en hecht daarom aan de lokale inbedding van de campussen en aansluiting van het mbo en MKB.

De campusontwikkeling is cruciaal voor het verankeren en verbinden van de topsectoren met de Limburgse economie: met arbeidsplaatsen, onderzoek en opleidingen en de verbinding met het Limburgse MKB.

- D66 wil dat de provincie inzet op de verdere ontwikkeling van de campussen als ecosystemen waarin nieuwe initiatieven tot bloei kunnen komen. D66 wil dat daarbij de verbinding gezocht wordt met andere topsectoren, zoals logistiek en maakindustrie.

MKB-bedrijven vinden de weg naar de campussen steeds beter. Onderwijsinstellingen en onderzoekers weten op hun beurt het MKB steeds beter te vinden. Op de Greenport Campus is het MKB nog meer dan op de andere campussen de cruciale schakel voor het deel 'ondernemers' in de triple-helix samenwerking.

- D66 wil dat de provincie blijft inzetten op het verbinden van het MKB met de campussen. Niet alleen door bestaande MKB-bedrijven aan de campussen te verbinden maar ook door start-ups en spin-offs van de campussen te stimuleren.

Einstein Telescoop

Het ontstaan van de aarde en het heelal: daar kan de hele wereld in de toekomst hopelijk in Limburg over leren, met behulp van het ondergrondse meetstation voor het detecteren van

zwaartekrachtgolven. De komst van de Einstein Telescoop is belangrijk voor Limburg, niet alleen vanwege de unieke wetenschappelijke inzichten maar ook voor de versterking en groei van de Limburgse kennisinfrastructuur en daarmee samenhangende werkgelegenheid. Wat D66 betreft benut en bundelt de provincie de middelen, kennis en samenwerking met het Rijk en Europa en spant ze zich maximaal in om de Einstein Telescoop in Limburg te realiseren.

4.5 Arbeidsmarkt

D66 wil verder werken aan de toekomstbestendige arbeidsmarkt als stevige basis voor de Limburgse economie. D66 wil dat iedere jongere in Limburg zijn loopbaan kan beginnen. Iedereen die Limburger is of wil worden moet de kans krijgen zijn of haar kwaliteiten optimaal te ontplooiën en in te zetten, in werk dat bij hem past: van automonteur tot procestechnoloog, van zzp-er tot kenniswerker. Dat is niet alleen belangrijk voor de eigen ontwikkeling, maar ook voor de ontwikkeling van het grotere geheel, waarin juist menselijk kapitaal de steeds crucialere factor wordt voor een krachtige Limburgse economie.

4.6 Mbo

In Limburg ontstaan de meeste vacatures voor verkoopmedewerkers detailhandel, schoonmakers, kelners en barpersoneel, vrachtwagenchauffeurs, transportplanners en logistiek medewerkers, verzorgenden en arbeiders in de ruwbouw. Veelal werk op mbo-niveau: niet verbazingwekkend aangezien dat voor 60 procent van de Limburgse banen geldt.

De voorbije periodes is veel geïnvesteerd in kennisinfrastructuur en het aan het werk helpen van kwetsbare doelgroepen. D66 wil dat de provincie de komende periode behalve voor deze twee uitersten, veel meer aandacht heeft voor de ontwikkeling van het mbo, als opleider van de motor van de Limburgse economie.

- D66 wil dat de provincie het mbo veel nadrukkelijker betreft bij haar economisch beleid, niet alleen voor het opleiden van de toekomstige beroepsbevolking maar juist ook voor de huidige.

Bedrijven willen medewerkers die van alle markten thuis zijn. Studenten doen veel kennis op tijdens de opleiding, maar in de praktijk werkt het soms anders. Centra voor Innovatief Vakmanschap en andere initiatieven waarin bedrijven en opleidingen samenwerken in opleiden, hebben wat D66 betreft de toekomst. Zij verdienen de steun van de provincie, zeker waar het de Limburgse topsectoren of sectoren waarin tekorten dreigen, betreft.

- D66 wil dat de provincie samen met de mbo's investeert in nieuwe, toekomstbestendige omgevingen voor opleiden in de praktijk.

Een leven lang leren: zodat alle werknemers zijn uitgerust met de vaardigheden die zij nodig hebben voor de richting waarin hun werk zich ontwikkelt. Juist op mbo-niveau liggen hiervoor de komende jaren belangrijke uitdagingen in Limburg. In aantallen, gezien het aantal banen op mbo-niveau in Limburg én omdat juist een gedeelte van deze banen zullen verdwijnen of sterk veranderen. D66 pleit ook voor 'lang leve het leren': zodat iedereen die wil, op welk niveau dan ook, een stap kan zetten en zichzelf kan blijven ontwikkelen.

- D66 wil dat provinciale initiatieven rondom arbeidsmarkt, in het bijzonder die voor loopbaanoriëntatie, in nauwe samenwerking met juist de mbo's worden opgesteld;
- D66 wil dat de provincie samen met de mbo's de mogelijkheden voor associate degrees onderzoekt en initiatieven op dit vlak actief ondersteunt.

4.7 Arbeidsmigranten

Niet voor alle bedrijvigheid in Limburg zijn op dit moment werknemers. Eén op de acht banen in Limburg wordt door arbeidsmigranten ingevuld. D66 streeft naar een hoogwaardige leefomgeving voor iedereen die een bijdrage aan Limburg levert, en streeft naar een realistische kijk op arbeidsmigratie en haar betekenis voor de regio.

- D66 wil dat bij het ontsluiten van arbeidsmarktinformatie van Limburg, de betekenis van arbeidsmigratie voor de regio inzichtelijk wordt gemaakt. In economische zin maar ook de toekomstige consequenties voor gemeentelijk en provinciaal beleid die daaraan zijn verbonden.
- D66 wil dat, wanneer blijkt dat gemeenten en bedrijven in een patstelling terecht komen over bijvoorbeeld huisvesting voor arbeidsmigranten, de provincie haar rol als middenbestuur actief oppakt en in gesprek gaat met zowel gemeenten als bedrijven om tot een oplossing te komen.

4.8 De banen van de toekomst: investeren in menselijk kapitaal

Er worden nieuwe heftruckchauffeurs opgeleid, terwijl in de eerste warehouses de orders gepickt worden met drones. Hoe leiden we de kinderen van vandaag op voor de banen van morgen? Hoe zorgen we ervoor dat de mensen in de banen van vandaag, ook meegroeien en leren om te gaan met nieuwe technologie? De aansluiting van onderwijs op de arbeidsmarkt is wat D66 betreft een van de kerntaken van de provincie. De afgelopen periode zijn er op dit vlak, samen met bedrijven, onderwijs en het Rijk, onder andere met betrekking tot het Techniekplan, goede stappen gezet.

- D66 wil investeren in menselijk kapitaal: in een leven lang leren en samen met het onderwijs, van basisschool tot universiteit werken aan opleidingen die wendbare werknemers opleiden voor de toekomst.
- Daarvoor kijken we ook over grenzen, naar samenwerkingen en uitwisselingen met de RWTH en Fachhochschulen en andere beroepsopleidingen en universiteiten in onze buurlanden.
- D66 wil dat de provincie blijft investeren in doorlopende leerlijnen voor de Limburgse topsectoren (Health, Chemie, Agrofood, Logistiek, ICT en maakindustrie). Van basisschool tot middelbare school, naar mbo, hbo of wo.
- Voor de komende jaren worden ICT'ers in alle organisaties steeds onmisbaarder. Juist in deze beroepsgroep ontstaan grote tekorten. Wat D66 betreft verdient de Human Capital Agenda ICT speciale aandacht en moet deze niet alleen gericht zijn op het opleiden van

ICT'ers, maar in brede zin op het inbedden van de digitale vaardigheden voor de toekomst voor alle werknemers.

- D66 vraagt in het bijzonder aandacht voor mbo niveau 1 en 2. De gevraagde wendbaarheid en het aanleren van nieuwe vaardigheden zijn juist op deze niveaus niet vanzelfsprekend. D66 wil dat de provincie, samen met onderwijs en ondernemers, erop inzet dat ook deze groep de aansluiting op de arbeidsmarkt haalt en houdt.

4.9 Voor innovatie: digitalisering en nieuwe economie

Volledig geautomatiseerde magazijnen, sociale robots in de zorg, pakketdrones en digitale pillendozen: het is al lang geen sciencefiction meer. Big data, blockchain, domotica, artificial intelligence en andere technologieën hebben de wereld razendsnel, ingrijpend en onomkeerbaar veranderd. Dat heeft gevolgen voor Limburg en haar economie. D66 wil dat de provincie de kansen die digitalisering biedt verzilvert en verstandig omgaat met de gevolgen en risico's ervan.

- D66 wil dat de provincie open data voor het Limburgse bedrijfsleven ontsluit waar dit nog niet het geval is, zodat ook het MKB meer kan profiteren van de in Limburg ontwikkelde kennis.
- D66 wil dat de provincie blijft werken aan toekomstbestendige digitale infrastructuur, bijvoorbeeld door glasvezelaanleg op bedrijventerreinen mede te faciliteren, naar goed voorbeeld van afgelopen coalitieperiode.
- D66 wil dat economische subsidies, leningen en garantstellingen zo worden ingericht dat ook start-ups en nieuwe manieren van ondernemen hier expliciet gebruik van kunnen maken. Bijvoorbeeld door het MKB-leningenfonds uit te breiden en toegankelijker te maken voor start-ups, of door samenwerking tussen het LIOF en de campussen te stimuleren.

Wat D66 betreft wacht de provincie niet af tot briljante nieuwe ideeën of technologische oplossingen spontaan uit de lucht komen vallen maar creëert ze een vruchtbare voedingsbodem waar innovatie tot bloei kan komen. De kracht van de provincie op economisch vlak ligt in het samenbrengen van partijen en in het creëren van goede randvoorwaarden voor verdere ontplooiing van die samenwerking. Wat D66 betreft gaat de provincie dat de komende periode nog explicieter doen voor innovatieve, nieuwe manieren van ondernemen en start-ups.

- D66 wil dat de provincie, samen met alle vier de campussen maar in het bijzonder de Brightlands Smart Services Campus, LIOF en initiatieven als HIVE, onderzoekt hoe we het klimaat voor innovatie en start-ups in Limburg kunnen verbeteren.

- D66 wil dat innovatiebeleid ook draait om het vinden van oplossingen voor maatschappelijke uitdagingen. Vernieuwing moet de kern zijn van regionaal innovatiebeleid, gericht op maatschappelijke uitdagingen in de regio én overkoepelend. We denken bijvoorbeeld aan de energietransitie, lang en gezond leven, circulaire economie en nieuwe, duurzame en gezonde vormen van mobiliteit. Ondernemers die oplossingen ontwikkelen voor deze maatschappelijke uitdagingen verdienen provinciale ondersteuning.
- D66 kiest voor innoveren en excelleren en wil experimenteeruimte creëren voor bedrijven die activiteiten willen ontplooiën waarvoor de regelgeving geen antwoord biedt. De provincie is bereid voor die innovaties die bijdragen aan Limburg, over haar eigen grenzen heen te kijken en op zoek te gaan naar maatwerk.
- D66 wil dat er een Limburgse Dragon's Den wordt georganiseerd, waarin nieuwe ondernemers hun idee pitchen aan kapitaalkrachtigere ondernemingen, LIOF en andere partners.
- D66 wil dat (het streven naar) innovatie expliciet onderdeel uitmaakt van provinciaal (economisch) beleid: als voorwaarde voor subsidie of aandachtspunt bij inkoop.
- D66 wil dat de provincie in haar eigen aanbestedingen ruimte biedt voor innovatie, door bijvoorbeeld een gedeelte weg te zetten via startups of met hackathons of op andere manieren, op een nieuwe manier vinden van oplossingen te stimuleren.

4.10 Voor sociale innovatie

D66 streeft naar zowel technologische als sociale innovatie. Productieprocessen en producten zijn onderwerp van constante vernieuwing en verbetering. Dat moet ook gaan gelden voor de wijze waarop samenwerking binnen organisaties wordt georganiseerd en arbeidsproductiviteit en kwaliteit van leven worden verbeterd.

- D66 wil inzetten op sociale innovatie en ondernemerschap. Met nieuwe samenwerkingsvormen, beloningsstructuren en verdienmodellen. Initiatieven die werkende Limburgers beter en gezonder maken of mensen meer ruimte en regie geven in hun loopbaan, verdienen wat D66 betreft ondersteuning.

5. Kansen voor iedereen: leren, leven en beleven.

In 2017 werden er 8756 nieuwe Limburgers geboren. Hoe ziet de wereld eruit als zij in 2035 voor de eerste keer naar de stembus mogen? Gaan ze met de hyperloop naar de Einstein Telescoop voor hun profielwerkstuk? Programmeren ze oma's zorgrobot opnieuw zodat deze nog meer snoep uitdeelt? Halen ze nog een rijbewijs of zoeven ze in hun zelfrijdende auto over smartway N271?

D66 staat voor een Limburg van kansen. Waar het goed leven is: nu en in de toekomst. We investeren in de Limburgers van nu én in die van morgen. In het prikkelen van nieuwsgierigheid, ontwikkelen van talent en stimuleren van gezond leven en bewegen: van jong tot oud. Niet achteraf problemen constateren of oplossen, maar investeren in ontwikkeling van jongs af aan.

D66 wil investeren in nieuwe energie, digitalisering en innovatie, om koploper te zijn en te blijven als regio. Maar we willen dat die kansen niet alleen gelden voor koplopers. In Limburg moet iedereen mee kunnen werken, ontwikkelen en bouwen aan morgen. Van Molenhoek tot Vaals: een Limburg waar je elke dag wordt uitgedaagd om te doen, durven en jezelf te ontwikkelen.

We dromen van morgen maar beginnen vandaag. Met investeren in de jongste Limburger: in gezond en veilig opgroeien. In leren, bewegen en beleven voor hen en al die andere Limburgers. In 'Active Ageing': juist voor de oudere Limburger kansen om mee te doen en te bewegen. Met kansen in Limburg en over de grens: en de vaardigheden, zoals buurtaal, om die te kunnen verzilveren. Een gezond Limburg waar het voor iedereen fijn leven is en waar genoeg te beleven is, met cultuur, sport en erfgoed voor de toekomst.

5.1 Voor het allerbeste onderwijs

Voorschoolse educatie: van 0 tot 4

In de eerste 4 levensjaren van kinderen wordt een belangrijke basis gelegd. Veilig en gezond opgroeien is niet overal vanzelfsprekend. D66 wil dat alle Limburgse kinderen zo gezond mogelijk opgroeien en van jongs af aan geprikkeld worden om zichzelf op hun eigen manier te ontwikkelen. Voor bijvoorbeeld taalontwikkeling zijn de eerste vier jaar van je leven essentieel.

- D66 wil dat de provincie onderzoekt of ze, samen met het Rijk en gemeenten maar bijvoorbeeld ook consultatiebureaus en bibliotheken, een bijdrage kan leveren aan gezond en gelukkig opgroeien en ontwikkelen, voor de jongste doelgroep.

- Voorkomen is beter dan genezen: D66 wil bekijken hoe onderwijs en zorg (bijvoorbeeld Bureau Jeugdzorg, Centrum Jeugd en Gezondheid) beter preventief samen kunnen werken.

Integrale kindcentra

De Rank in Baarlo, De Geluksvogel in Maastricht: in Limburg ontstaan steeds meer 'Integrale KindCentra' (IKC) waar kinderen van 0 tot 13 met elkaar spelen, leren en zichzelf ontwikkelen. Scholen kunnen zich, met zorgpartners maar bijvoorbeeld ook bibliotheken, ontwikkelen tot een veel bredere ontmoetings- en signaleringsplaats met laagdrempelige ondersteuningsmogelijkheden voor ouders. Daarvoor zijn in eerste instantie gemeenten, scholen en zorgpartners voor aan zet.

- Wat D66 betreft ondersteunt de provincie het ontstaan van dit soort initiatieven in de aanjaagfase: met kennisdeling en bijvoorbeeld het fonds 'sociale innovatie' dat later in dit hoofdstuk aan bod komt.

Voor de leerling, door de leraar: primair en voortgezet onderwijs

Dankzij D66 is er deze coalitieperiode voor het eerst geïnvesteerd in primair en voortgezet onderwijs en de basis gelegd voor structurele samenwerking en kennisdeling door heel Limburg. Hoewel de provincie geen formele rol heeft op het gebied van onderwijs, is het Limburgse onderwijs een belangrijke partner voor de provincie in de uitdagingen waar Limburg voor staat. D66 wil dat de provincie partner is en blijft van het onderwijs.

Voor D66 is de leraar en leerling het uitgangspunt. Van radicalisering tot dyslexie, passend onderwijs, mindfulness of programmeren: er wordt vaak een beroep gedaan op het onderwijs en de leraar. De administratieve druk is stevig en de klassen zijn groot. D66 wil het Limburgse onderwijs de lucht, ruimte en middelen bieden om in die omstandigheden toch te ontwikkelen, verbeteren en innoveren, zonder extra druk op te leggen.

Onderwijsinnovatie komt niet uit een lab, van een adviesbureau of beleidsnota maar vindt plaats in de klas. Het Limburgse onderwijs wordt gemaakt door de leraar, schooldirecteur en de leerling zelf: D66 wil hen actief de middelen en ruimte bieden om het verschil te maken.

- D66 wil de komende periode blijven investeren om ruimte te maken voor onderwijsvernieuwing, met de leraar als uitgangspunt. We geloven in een bescheiden rol van de provincie als aanjager, die niet bepaalt wat er gebeurt maar inspireert, kennis deelt en investeert in projecten die door scholen en hun partners worden ontwikkeld.

- De provincie maakt, wat D66 betreft, in nauwe samenwerking met de Limburgse onderwijspartijen, actief ruimte voor de leraar om te experimenteren, innoveren en verbeteren. In financiële zin met subsidies, in ondersteunende zin door het verbinden van partijen en delen van kennis, onder andere door de Educatieve Agenda Limburg of 'de OnderwijsWerkplaats'.
- Daarbij is wat D66 betreft expliciet aandacht voor buurtalen en grensoverschrijdende samenwerking, projecten en stages, om Limburgse leerlingen hun kansen aan beide kanten van de grens te laten verzilveren.

Voor talentontwikkeling

Chantal Janzen, Max Verstappen, Lieke Martens, Paul van Loon of Sharon Kovacs: allemaal Limburgs talent. Of je later nu actrice, Formule-1-held, profvoetbalster, schrijver of zangeres wil worden: het begint met een droom. D66 wil investeren in die dromen van iedere Limburger. We zetten talentontwikkeling centraal: zodat iedere Limburger boven zichzelf uit kan stijgen en zijn talent kan ontwikkelen, in welke richting dan ook.

Ieder kind komt vanuit een andere voorgeschiedenis en met andere vaardigheden op school. D66 staat voor onderwijs dat kinderen prikkelt het beste uit zichzelf te halen. Daarom wil D66 investeren in onderwijs dat kinderen behalve de vaardigheden in het curriculum ook uitdaagt haar talenten te ontdekken: of dat nu muziek, sport, programmeren of toneel is. Dat is niet vanzelfsprekend: juist daarom wil D66 dat kinderen in Limburg op school de kans krijgen zoveel mogelijk van de wereld te ontdekken.

Met programma's als DOOR! Meer muziek in de klas, Cultuureducatie met Kwaliteit, het Techniekplan en projecten als de Gezonde Basisschool voor de Toekomst, is tijdens de afgelopen coalitieperiode een goede basis gelegd voor samenwerking tussen onderwijs en buitenwereld: van cultuur tot muziekverenigingen, bedrijven en ondernemers.

- D66 wil in de komende periode deze programma's verder ontwikkelen en de samenwerking met het Limburgse onderwijs verder vorm geven in één programma voor talentontwikkeling, in een doorlopende leerlijn van basis- naar middelbare school.
- Belangrijk is voor D66 daarbij het verbinden van de buitenwereld met de school. D66 wil kinderen kennis laten maken met zowel bedrijven als verenigingen en initiatieven in de omgeving. Om hun talenten zowel binnen als buiten de school verder te ontwikkelen: of dat nou judo, metselen, trombone spelen, programmeren, schilderen, atletiek, scouting of toneelspelen is.

Voor Gelijke Kansen

Verschil moet er niet zijn, dat moet je maken. Uit het jaarlijkse rapport van de onderwijsinspectie bleek dat kinderen van lager opgeleide ouders vaak een lager schooladvies krijgen dan kinderen van hoger opgeleide ouders met dezelfde cito-score. Uit aanvullend onderzoek door de Educatieve Agenda Limburg blijkt dat dit ook voor Limburg geldt.¹

D66 staat voor kansen voor iedereen: in talentontwikkeling, onderwijs en sport voor alle Limburgers. Het bevorderen van kansengelijkheid verdient in het bijzonder de aandacht. Op initiatief van D66 is deze periode samengewerkt met de Gelijke Kansen Alliantie van het Ministerie van Onderwijs en met pilots in Heerlen, Roermond en Venray voor het tegengaan van kansenongelijkheid op school.

- D66 wil dat de provincie, samen met Limburgse scholen, gemeenten en de Gelijke Kansen Alliantie bekijkt wat we nog meer kunnen doen om kansengelijkheid te verbeteren in Limburg: in en buiten school. Bijvoorbeeld door lokale initiatieven op weg te helpen, of kennis over interventies door heel Limburg te delen.

Voor toekomstbestendige leeromgevingen

De Nieuwe Thermen in Heerlen, Agora en de Synergieschool in Roermond, de Twister in Horst: Limburg kent een heleboel mooie, nieuwe, innovatieve vormen van onderwijs in inspirerende omgevingen. Onderwijsinnovatie is niet afhankelijk van de omgeving, of het gebouw. Die omgeving kan het vernieuwen, veranderen of verbeteren van onderwijs wel belemmeren. Groepsoverstijgend werken wordt lastig als alle klassen hermetisch gesloten zijn, van elkaar gescheiden met muren en deuren.

Een gezonde omgeving die uitdaagt tot leren: dat wenst D66 voor iedere Limburgse leerling. Onderwijshuisvesting is primair de verantwoordelijkheid van de gemeenten die samen met schoolbesturen bekijken hoe gebouwen passend gemaakt kunnen worden bij de manier van lesgeven en inhoud van het onderwijs. Daar waar scholen én gemeenten willen investeren in onderwijs van de toekomst in toekomstbestendige, duurzame omgevingen en dit om een extra inspanning vraagt, vindt D66 dat de provincie hierbij moet kunnen ondersteunen.

- De provincie investeert, wat D66 betreft, zo min mogelijk in stenen: dat is de taak van de gemeente. De provincie kan wel een bijdrage leveren in het proces, door bijvoorbeeld een renteloze lening te verstrekken, revolverend te investeren, een bijdrage te leveren in de

¹ http://www.educatieveagenda.nl/application/files/7915/2545/0360/doc_cito_advies_ses.pdf

verduurzaming van onderwijshuisvesting of te ondersteunen bij het proces van de docenten om hun nieuwe manier van lesgeven vorm te geven.

- D66 wil dat de provincie de gezondheid van de Limburgse scholen onderzoekt en bekijkt waar, bijvoorbeeld op het gebied van luchtkwaliteit, verbeteringen gemaakt kunnen worden. In het kader van het project 'frisse scholen' gaat de provincie met gemeenten en het Rijk in gesprek over mogelijke verbeteringen.

Behalve in fysieke zin vraagt D66 daarbij specifiek aandacht voor de digitale leeromgeving. Niet meer weg te denken uit school kan juist die omgeving van meerwaarde zijn bijvoorbeeld voor het aanbieden van gepersonaliseerd onderwijs. Maar dan moeten scholen wel aangesloten zijn op goede digitale infrastructuur en leraren en leerlingen weten hoe die te gebruiken. Het Ixperium in Roermond is een mooi voorbeeld van kennisdeling op dit vlak: D66 vindt dat de provincie kennisdeling op dit vlak door de hele provincie moet ondersteunen en aanjagen.

5.2 Sport, bewegen en gezond leven: van jong tot oud

D66 wil gezond leven stimuleren. Kinderen tussen de 0 en 6 jaar oud besteden dagelijks ongeveer 1,5 uur achter een scherm: naarmate ze ouder worden stijgt dat aantal uren alleen maar. Van ontbijten met energiedrank tot alcohol in de plaatselijke keet: een gezonde leefstijl van jongs af aan is niet vanzelfsprekend. De gezonde basisschool van de toekomst is een mooi voorbeeld van hoe op school het verschil wordt gemaakt. Er zijn meer manieren: passend bij de omgeving, school en haar leerlingen.

- D66 wil dat de provincie initiatieven voor het stimuleren van een gezonde leefstijl bij jongeren ondersteunt, door samen te werken met partners en gemeenten, kennis te delen of kleine aanjaagsubsidies om ze op weg te helpen.
- D66 wil daarbij vooral initiatieven van en door jongeren zelf ondersteunen. Zij zijn de toekomst van Limburg: samen geven we de gezonde weg naar morgen vorm.

D66 ziet Limburg graag in beweging. Van de Heuvelandvierdaagse tot Venloop, van Jumping Indoor Maastricht tot de derby tegen de plaatselijke FC: op de Limburgse velden en paden wordt gesport. D66 wil breedtesport, topsport en onderwijs meer met elkaar verbinden, om talent voor de toekomst te ontwikkelen en alle Limburgers te stimuleren fit te worden en te blijven.

Want of het nou judo, volleybal, badminton, taekwondo, voetbal, ballet, schermen, hockey, atletiek, yoga of korfbal is: er is altijd wel een vorm van bewegen die bij je past. D66 wil kinderen

prikkelen om te bewegen, hun talenten te ontdekken en de kans geven die sport te kiezen die bij hen past.

Een leven lang met plezier bewegen: daar beginnen we wat D66 betreft zo vroeg mogelijk mee. D66 wil het Limburgse bewegingsonderwijs verbeteren en uitbreiden, omdat daar de basis wordt gelegd voor motorische vaardigheden en fysieke ontwikkeling van kinderen. Een vakleerkracht bewegingsonderwijs kan, met zijn kennis en expertise, bewegingsonderwijs naar een hoger niveau tillen. Op de Limburgse basisscholen zijn dit soort beroepsleerkrachten nog te schaars, terwijl het in andere gebieden gebruikelijk is.² Het aantal uren bewegingsonderwijs verschilt sterk. D66 wil dat Limburg koploper wordt in bewegen op school.

- D66 wil dat de provincie, samen met scholen, leraren, lerarenopleidingen en het Rijk, onderzoekt of en zo ja hoe het Limburgse bewegingsonderwijs op basisscholen een kwalitatieve impuls kan krijgen, bijvoorbeeld door een tijdelijke stimuleringsregeling voor het aannemen van vakleerkrachten.
- D66 wil dat de provincie, met gemeenten, sporttakplatforms, scholen en andere partners werkt aan het aanbieden van een breed en gevarieerd aanbod van sport en bewegen in en rondom school: voor en na schooltijd.
- D66 wil investeren in verbindingen tussen breedtesport, topsport en onderwijs, in samenwerking met gemeenten, sporttakplatforms, plaatselijke verenigingen en scholen. Bijvoorbeeld door in te zetten op 'Schoolsportverenigingen': waar leerlingen kennis kunnen maken met de verschillende sporten en verenigingen in hun omgeving. Bijvoorbeeld zoals bij 'Explore' in Sittard.
- D66 wil dat de provincie samen met gemeenten, schoolbesturen en verenigingen onderzoekt hoe we meer bewegen in en buiten school mogelijk kunnen maken, bijvoorbeeld door de huur van sportaccommodaties te verlagen.

Sport brengt mensen samen, maakt ze gezonder en laat ze zich beter voelen. D66 gaat voor een Limburg in beweging en wil dat de provincie dat actief stimuleert in alles wat ze doet: van het aanleggen van een snelfietsroute tot schoolsportprogramma tot investeringen in talentontwikkeling en sportinfrastructuur. De afgelopen jaren is veel geïnvesteerd in topsport en talent, D66 wil de provincie focus de komende periode verbreden naar sport in al haar facetten en talentontwikkeling.

²² Zie het onderzoeksrapport '[Op zoek naar de Limburg-factor](#)' van de GGD Zuid-Limburg.

- D66 wil dat de provincie investeert in breedtesport en partijen ondersteunt in kennisdeling en innovaties, bijvoorbeeld door aansluiting te zoeken bij gemeentelijke sportprogramma's.

D66 is groot voorstander van de provinciale werkwijze met sporttakplatforms, waarin verenigingen en organisaties samenwerken en hun eigen plan maken voor opleiding, evenementen en accommodaties en de provincie die plannen ondersteunt.

- Op dit moment zijn er sporttakplatforms voor atletiek en running, paardensport, triatlon en handbal. D66 wil dat de provincie streeft naar een platform voor iedere sport en dit uitbreidt.
- Sportverenigingen helpen bij het besparen van kosten, bijvoorbeeld door het verduurzamen van hun clubgebouwen, is wat D66 betreft effectiever dan subsidiëren en heeft onze voorkeur.
- Topsport inspireert: D66 wil dat de provincie bij regio-overstijgende sportevenementen ondersteunt en, indien Sporttakplatforms ernaar streven om (inter)nationale sportevenementen naar Limburg te halen, dit actief ondersteunt.

5.3 Positieve gezondheid

D66 wil dat de provincie investeert in gezondheid: in een gezonde leefomgeving en het aanjagen van initiatieven die ervoor zorgen dat mensen gestimuleerd worden om zo gezond en vitaal mogelijk door het leven te gaan. Niet alleen voor jongeren: juist nu de Limburgse bevolking vergrijst en specifieke regio's specifieke gezondheidsproblemen kennen, wil D66 investeren in gezondheid voor alle Limburgers. D66 gelooft daarbij in de eigen kracht van mensen: we willen voor iedere Limburger de kansen creëren gezond(er) door het leven te gaan en er het best mogelijke uit te halen.

D66 gelooft in het concept 'positieve gezondheid' zoals geïntroduceerd door Machteld Huber, waarbij gezondheid niet gaat over de aan- of afwezigheid van ziekte maar het vermogen om met veranderende omstandigheden om te gaan. Van de huisarts in Afferden die op zijn eigen manier zijn zorg voor patiënten verbetert tot het inzetten van muziektherapie om dementerenden gelukkiger oud te laten worden: de zorg is volop in beweging. D66 wil dat de provincie die beweging mogelijk maakt.

- D66 wil dat de provincie lokale initiatieven voor positieve gezondheid stimuleert, door ze te ondersteunen met kennis, met elkaar in contact te brengen en met korte aanjaagsubsidies een vliegende start te geven.

Voor sociale innovatie

Gemeenten zijn sinds 2015 verantwoordelijk voor jeugdbeleid, de uitvoering van de Wet Maatschappelijke Ondersteuning en Participatiewet. Door de toenemende vraag en knellende budgetten is er weinig of geen geld meer over voor innovatie of experimenten met het effectiever of anders maken van zorg. D66 wil niet dat de provincie financieel bijdraagt om gemeentelijke tekorten af te dekken maar gemeenten wel de mogelijkheid bieden te blijven innoveren, effectiever middelen in te zetten en daarmee lokaal het verschil te maken.

- D66 pleit voor een provinciaal fonds voor sociale innovatie. Dit tijdelijk (deels revolverende) fonds is bestemd voor innovaties in het sociale domein die bijdragen aan snellere, kwalitatief betere zorg en dienstverlening voor Limburgers.
- Daarmee wil D66 gemeenten en hun sociale partners in staat stellen op regionale schaal, passend bij de lokale uitdagingen, te innoveren om het verschil te maken voor hun inwoners. De bijdrage van de provincie daarin is eenmalig en gericht op vernieuwing en het mogelijk maken van verandering.
- Nieuwe, innovatieve manieren van (wijkgerichte) zorg waarbij alle betrokken partijen en professionals over hun eigen grenzen heen kijken naar nieuwe oplossingen, zouden met dit fonds ook de ruimte kunnen krijgen.

Voor Active Ageing

Sinds 2014 is de helft van de Limburgse bevolking ouder dan 50 jaar. De komende jaren stijgt het aantal Limburgers ouder dan 75 jaar sterk. Een grote demografische verandering die invloed zal hebben op de manier waarop Limburg is ingericht: van huisvesting tot gezondheid, mobiliteit en vrije tijd. De zorg verandert, ouderen wonen langer thuis en dat vraagt iets van henzelf, hun zorg maar zeker ook van hun omgeving. D66 wil dat de provincie aandacht heeft voor de groeiende groep ouderen in haar beleidskeuzes en inzet op het stimuleren van 'active ageing': zodat ook de oudere Limburger gezond en zelfstandig mee kan doen, nu en in de toekomst.

- D66 wil dat de provincie onderzoekt hoe ze bij kan dragen aan Active Ageing in haar eigen keuzes, bijvoorbeeld op het gebied van wonen en mobiliteit maar ook in de toegankelijkheid van cultuur en omgeving.
- D66 wil dat de provincie, samen met maatschappelijke organisaties zoals de KBO, bekijkt hoe ze 'Active Ageing' in Limburg kan stimuleren, om juist ook voor de oudere Limburgers kansen te creëren, meedoen te stimuleren en eenzaamheid tegen te gaan.

5.4 Voor kansen voor iedereen: geletterdheid en nieuwe vaardigheden

Lang waren kunnen lezen, schrijven en rekenen de basis om mee te doen, nu vragen digitalisering en andere ontwikkelingen om steeds nieuwe en andere vaardigheden. Kunnen lezen, begrijpen, analyseren en gebruik maken van de toenemende hoeveelheid informatie: geletterdheid in data en technologie en menselijke geletterdheid.

In Limburg zijn gemiddeld meer laaggeletterden dan in de rest van Nederland. Wie digitaal onvoldoende meekomt, is de laaggeletterde van de toekomst. D66 gelooft in de eigen kracht van mensen en wil investeren in kansen voor iedereen, juist ook in die mensen die niet (meer) werken en de aansluiting net halen of missen.

- D66 wil dat de provincie inzet op het verhelpen en voorkomen van laaggeletterdheid en aandacht heeft voor andere, dreigende vormen van tekorten in geletterdheid;
- D66 ziet daarbij een belangrijke rol weggelegd voor de bibliotheken, die zich hebben ontwikkeld van 'Boekenpaleis' naar lokale ontmoetingsplek, die lezen stimuleren en mensen op weg helpen: op het gebied van taal, digitale kennis, mediawijsheid en andere vaardigheden voor succes in de toekomst.
- Signalering is de eerste stap. D66 staat voor kansen voor iedereen die wil: initiatieven van scholen, bedrijven of consultatiebureaus bij het signaleren van laaggeletterdheid en aanbieden van een vervolgstap voor wie wil, verdienen wat D66 betreft ondersteuning.

5.5 Voor diversiteit

Limburg weet als geen andere provincie in Nederland wat grenzen zijn en heeft geleerd hoe daarmee om te gaan. We hebben steeds de balans gevonden tussen het opnemen van nieuwe invloeden en het koesteren van traditionele waarden. D66 wil dat die balans ook in de toekomst in stand blijft. Een open, vrij en solidair Limburg. Waar mensen beoordeeld en geaccepteerd worden om hun persoonlijke talenten en passies. Een provincie waarin iedereen meedoet, mee mag doen en zichzelf kan zijn. Waar de provinciale overheid zich sterk maakt voor acceptatie van iedereen en gelijke kansen voor iedereen.

Uitgangspunt voor D66 is een diversiteitsbeleid dat is gericht op het optimaal samenleven van alle inwoners van Limburg, rekening houdend met hun verschillen en overeenkomsten, altijd op zoek naar een gezamenlijke factor.

- De provincie moet, wat D66 betreft, in samenwerking met gemeenten die daartoe bereid zijn pilotprojecten ontwikkelen of (financieel) ondersteunen die knelpunten bij verdere realisatie van de acceptatie van toenemende diversiteit verminderen en helpen oplossen.

5.6 Beleven

Vanuit Venlo ga je voor een concert eerder naar de Tonhalle in Düsseldorf dan naar Tivoli in Utrecht. De atletiekwedstrijd in Luik is vanuit Eijsden dichterbij dan die in Sittard. Omringd door steden als Hasselt, Luik, Düsseldorf, Brussel en Aken, bevindt Limburg zich in een rijke regio met een breed aanbod van cultuur, muziek en sport met veel keuze voor iedere Limburger. Wat D66 betreft zet de provincie in op een rijk euregionaal sport- en cultuuraanbod, waarbij we de regionale kracht van Limburg versterken in verbinding met onze burens.

D66 kijkt over grenzen: niet alleen die van de Euregio maar vooral ook van de sector. We willen investeren in talentontwikkeling in samenwerking met school. Muziek en sport helpen oudere Limburgers gezonder en gelukkiger te maken. Crossovers tussen mensen of vakgebieden, over landsgrenzen of sectoren verdienen de steun van D66 en willen we actief aanjagen.

Cultuur wordt steeds digitaal: van de opera in New York die je live in de bioscoop in Roermond kunt bekijken tot het streamen van concerten en nieuwe manieren van fondsenwerving zoals crowdfunding. Dat biedt kansen: D66 wil dat Limburg die kansen actief verzilvert.

- D66 wil cultureel ondernemerschap actief ondersteunen;
- D66 wil dat de provincie initiatieven om cultuur, muziek en sport digitaal te ontsluiten ondersteunt om cultuur voor een brede doelgroep toegankelijk te maken en een aantrekkelijke omgeving te zijn voor bands en gezelschappen om op te komen treden.
- Cultuur en sport zijn een belangrijke bindende factor in dorpen en wijken. Om voorzieningen in de buurt toegankelijk te maken en houden, wil D66 nieuwe, toekomstgerichte organisatievormen, waaronder digitale, ondersteunen.
- D66 wil dat de provincie bekijkt of ze een Limburgs platform voor makers kan faciliteren, waarin kennisdeling, uitwisseling én crowdfunding worden gefaciliteerd.
- D66 wil de creatieve industrie en kunstopleidingen in Limburg en de Euregio uitdagen om samen te werken aan creatieve oplossingen voor het Limburg van morgen, bijvoorbeeld door het organiseren van een jaarlijkse Euregionale ontwerpwedstrijd.

5.7 Erfgoed, monumenten en archeologie

Erfgoed, monumenten en archeologie vertellen het verhaal van Limburg. Dat verhaal wil D66 blijven vertellen en verbinden met de toekomst. Bijvoorbeeld in De Vondst, het nieuwe provinciaal archeologisch depot in Heerlen, of de Archeoroute waar je met virtual reality kunt zien wat er eeuwen geleden gebeurde.

- D66 wil dat de provincie inzet op het verbinden van erfgoed, monumenten en archeologie met de omgeving van mensen. Voor een aantrekkelijke, uitdagende omgeving (onder andere in toeristisch-recreatief perspectief) waarin het verhaal van Limburg verteld waar het heeft gespeeld.
- D66 is voorstander van continuïteit in de zorg voor de unieke Limburgensia collectie.

Het verhaal van Limburg wordt niet in het 'Hollands' verteld. D66 vindt streektaal, het Limburgs dialect, een onmisbaar onderdeel van het Limburgse erfgoed.

- D66 wil de kennis over het Limburgs digitaliseren, om deze rijkdom met iedereen, in Limburg en ver daarbuiten, te kunnen delen en veilig te stellen voor toekomstige generaties. Een rijke taalomgeving is daarbij onmisbaar. Dat wil zeggen dat er meer aandacht moet komen voor meertaligheid.

6. Bestuur voor de toekomst: een slagvaardige provincie in het hart van Europa

Een open houding voor alle Limburgers, met ruimte voor initiatief. Sterke samenwerking met gemeenten en in de Euregio, om de uitdagingen voor de toekomst voortvarend op te pakken. D66 staat voor een effectieve en slagvaardige provincie die zich richt op haar kerntaken en daarin actief kansen verzilvert voor iedere Limburger, door slim te investeren in de toekomst, in strategische partnerschappen met het Rijk en Europa.

6.1 Financiën: effectief investeren voor het Limburg van de toekomst

De provincie heeft, sinds de verkoop van Essent in 2009, een groot eigen vermogen. Dat vermogen wil D66 benutten voor verandering maar gunnen we ook toekomstige generaties Limburgers.

- D66 wil dat de provincie verstandig investeert en haar vermogen laat renderen, bij voorkeur door te investeren in initiatieven die een bijdrage leveren aan de toekomst, zoals nieuwe, duurzame energienetwerken.
- D66 streeft naar een sluitende begroting, zonder in te teren op reserves. Subsidies en andere lopende uitgaven die niet renderen lopen via de begroting: de immunisatiereserve blijft wat D66 betreft 900 miljoen euro.

D66 durft te kiezen en staat voor een provincie die slim investeert voor de toekomst, daarin scherpe keuzes maakt en waar mogelijk probeert vermogen en doelen voor Limburg met elkaar te combineren. In dit verkiezingsprogramma staan daarvoor voorstellen: om provinciale middelen effectiever in te zetten, door revolverend te investeren doelen te bereiken of op punten te bezuinigen.

Een clubgebouw verduurzamen kan verenigingen beter helpen dan eenmalige subsidies. Met een provinciaal woonbedrijf wordt wonen waar je wil voor de Limburger toegankelijker terwijl het vermogen rendeert. Door te investeren in fietsinfrastructuur, wordt Limburg beter bereikbaar, komen Limburgers meer in beweging en worden ze gezonder, en wordt de lucht schoner.

Werkgelegenheid bij de aanleg van provinciale wegen kan de stap naar de arbeidsmarkt voor sommige mensen verkleinen.

- D66 wil dat de provincie effectief investeert: niet door de grootste bedragen te subsidiëren maar door revolverend te investeren en specifieke keuzes het verschil te maken.
- D66 wil dat de provincie in al haar rollen probeert om opgavegestuurd te werken en middelen te bundelen om kansen voor Limburg te verzilveren.

De provincie Limburg is door zijn grote positieve eigen vermogen in de prettige positie dat we investeringen kunnen doen en – belangrijker nog – investeringen van anderen kunnen uitlokken.

- D66 wil dat de provincie die rol in het uitlokken van investeringen in de transitie naar nieuwe energie actief oppakt.
- Onder andere door Enexis te stimuleren om de benodigde investeringen in energienetwerken voor de toekomst te doen.

6.2 Samen onderweg: een open overheid die burgers uitdaagt tot initiatief

Van energiecoöperatie tot innovatieve start-up, van lokaal woonzorginitiatief tot sollicitatietraining: er zijn volop initiatieven die Limburg mooier maken en aanmoediging verdienen. De provincie heeft daarbij wat D66 betreft niet de rol van flappentap maar creëert een optimaal klimaat en daagt mensen, organisaties en gemeenten uit om initiatief te nemen. Wat D66 betreft zet de provincie er actief op in om van de triple helix een quattro helix te maken en de burger waar mogelijk te betrekken bij het maken van beleid of vormgeven van initiatief.

- Wat D66 betreft mogen bewoners taken van de provincie overnemen als zij denken het slimmer, beter, goedkoper of anders te kunnen doen. D66 wil dat de provincie onderzoekt op welke vlakken ze 'Right to Challenge' kan toepassen, om burgers mee te laten werken aan het Limburg van morgen.

D66 wil blijven inzetten op nieuwe mogelijkheden voor inspraak door burgers en vernieuwing van de democratie. D66 is voorstander van een correctief, bindend referendum dat als noodrem een aanvulling kan zijn op de democratische volksvertegenwoordiging in Provinciale Staten. D66 wil dat er in Limburg een mogelijkheid komt voor een correctief bindend referendum. Dat kan de Provincie echter niet zelf regelen maar vraagt een wettelijke voorziening. D66 zal bij de landelijke politiek blijven aandringen op het mogelijk maken van een correctief bindend referendum, ook op Provinciaal niveau. Ondertussen blijft het raadgevend referendum in Limburg als instrument beschikbaar

De buitenwereld ontwikkelt zich sneller dan het beleid van de provincie. Waar een initiatief inhoudelijk meerwaarde biedt maar niet past binnen de kaders, is de vraag wat er moet veranderen: het initiatief of de kaders.

- D66 wil dat de provincie altijd op zoek gaat naar manieren om ruimte te creëren voor de kracht van burgerinitiatieven en deze leidend te laten zijn in plaats van de kaders van subsidieregelingen en daarover proactief met de Staten in gesprek gaat. We denken daarbij aan "ademende" subsidieregelingen met enige wendbaarheid, die controleerbaar en passend zijn binnen het door de Staten vastgestelde mandaat.

6.3 Voor krachtige gemeenten, klaar voor de uitdagingen van morgen

D66 vindt dat Limburgers recht hebben op goed bestuur. Dat betekent voor D66 een bestuur dat zo dicht mogelijk bij de mensen staat maar ook de ontwikkeling naar de toekomst, zoals met de Omgevingswet en in het sociaal domein, kan maken. D66 vindt dat overheid zich moet organiseren op de schaal waarop zaken spelen.

We zien in Limburg steeds meer regiovorming: gemeenten en maatschappelijke organisaties zoeken elkaar op en vormen gemeenschappelijke regelingen om samen de uitdagingen voor de toekomst aan te gaan. D66 is voorstander van deze ontwikkeling maar maakt zich zorgen over de democratische legitimiteit. Beleidsrijke taken moeten gecontroleerd kunnen worden. Dat betekent dat deze taken moeten worden behartigd door echte decentrale overheden met een eigen direct gekozen vertegenwoordiging, of dat nu een gemeente, een provincie of een waterschap is.

- D66 wil dat de provincie scherp toezicht houdt op de gemeentefinanciën en daarbij aandacht heeft voor de democratische controle op gemeenschappelijke regelingen;

Wat D66 betreft staat bestuurskracht in de regio centraal. Daar waar die ontbreekt, heeft de provincie een rol om de kwaliteit van het openbaar bestuur voor de toekomst veilig te stellen. D66 wil een permanente dialoog tussen provincie en gemeenten, op gelijk geschikt niveau, over de bestuurskracht van gemeenten en hun visie op de toekomst van de regio. Die dialoog is niet vrijblijvend: de provincie is verplicht toezicht te houden op gemeentefinanciën en verantwoord te investeren. Limburgse bedrijven en andere overheden moeten in een gemeente een betrouwbare, reële partner kunnen vinden.

Wanneer dit niet het geval is, moet de provincie haar ruimte nemen om bestuurskracht in regio's te verbeteren of veilig te stellen. Deze rol van de provincie blijft voor D66 een belangrijke taak. Wanneer de bestuurskracht of democratische legitimiteit van een gemeente in het geding is, vindt D66 dat de provincie gemeenten daarop moet aanspreken. De provincie is wat D66 betreft niet bovengeschied aan gemeenten als het gaat om schaalvergroting maar zorgt wel voor een gunstig klimaat waarbinnen gemeenten schaalvergroting kunnen realiseren. Wanneer de bestuurskracht van gemeenten in het geding komt, vindt D66 dat de provincie moet handelen, om provinciale investeringen niet tevergeefs te laten zijn en in het belang van goed bestuur voor iedere Limburger.

6.4 Voor kansen over de grens: in werken, leven en doen

Limburg is de meest internationale provincie van Nederland: we grenzen met meer kilometers aan onze buurlanden dan aan onze buurprovincies. Grensoverschrijdend denken en handelen zit in ons DNA. In de Euregio liggen veel kansen voor Limburg, bijvoorbeeld op het gebied van economie en arbeidsmarkt, onder andere in de Europese samenwerkingsverbanden Maas-Rijn en Rijn-Alpen Corridor.

- D66 wil dat de provincie deze samenwerking versterkt en concretiseert door gezamenlijke projecten op te zetten bijvoorbeeld op het gebied van arbeidsmarkt, stages, duurzame energie en kennisdeling.
- D66 wil dat de Brightlands Campussen zich verder wortelen als kruispunten van innovatie in de Euregio en duurzame verbindingen smeden met onderwijspartners en campussen aan alle kansen van de grens.
- D66 is een voorstander van een actieve rol van provincies in de verschillende Europese programma's voor territoriale samenwerking.

Maastricht heeft een bijzondere positie in Europa, niet alleen geografisch. D66 wil dat de provincie die bijzondere positie van 1991-1992 juist nu herpakt.

- D66 wil dat de provincie onderzoekt welke mogelijkheden er zijn om Maastricht te ontwikkelen als denktank over de toekomst van Europa.

6.5 Samen werken aan het Limburg van morgen, vanuit eigen kracht

D66 kiest voor de toekomst: dat betekent dat we ook de ontwikkelingen in de demografie van onze provincie onder ogen moeten zien. D66 wil dat de provincie bewust en gericht in haar beleidsontwikkeling rekening houdt met demografische ontwikkelingen en deze onderdeel maakt van haar beleid.

D66 staat voor een zelfbewuste houding waarin Limburg niet vanuit problemen om hulp of bijdragen vraagt, maar zelf aan de slag gaat met uitdagingen voor de toekomst en daarin strategische partnerschappen sluit met medeoverheden, zoals in het Limburgs aanbod aan het Rijk.

- D66 wil dat de provincie onderzoekt of ze de samenwerking met de Europese Investeringsbank zoals in LEF of andere fondsen kan uitbreiden naar andere onderwerpen, zoals de bredere transitieopgave van vastgoed in Limburg.

6.6 Ondernijning

Ook in Limburg is sprake van ondernijnde criminaliteit: zowel in steden als op het platteland. Gemeenten zijn vaak te klein en missen de expertise om criminele activiteiten doeltreffend te ontdekken en aan te pakken maar worden wel regelmatig geconfronteerd met flinke kostenposten zoals bijvoorbeeld het verwijderen van illegaal gestort drugsafval.

De aanpak van ondernijnde criminele activiteiten is ingewikkeld en vraagt om een lange adem. Alleen door samenwerking met het Openbaar Ministerie (politie), Ministerie van Financiën (belastingdienst), Nutsbedrijven en gemeenten is hier enig antwoord op mogelijk, bijvoorbeeld door het gezamenlijk onderzoeken en het combineren van, de bij hen afzonderlijk aanwezige data.

- D66 wil dat de provincie samen met partners, zoals in het RIEC, streeft naar een aanpak voor signalering en bestrijding van ondernijning.
- Ondersteuning bij de gevolgen van bijvoorbeeld drugsdumpingen kunnen wat D66 betreft alleen in gezamenlijkheid met onder andere het Rijk worden vormgegeven, met de nieuwe aanpak ondernijning als uitgangspunt.

6.7 Democratie voor de toekomst

D66 staat voor een slagvaardig bestuur voor de toekomst. Dat vraagt om goede democratische controle. D66 staat voor een open houding van de provincie, om burgers, media en onderzoekers in staat te stellen beleid en investeringen te controleren. D66 vindt openheid aan de voorkant in de meeste gevallen beter is dan halve toegang aan de achterkant via WOB-procedures en vindt dat de provincie openheid van zaken moet geven waar mogelijk.

- D66 wil dat de provincie waar mogelijk relevante beleidsinformatie als open data beschikbaar maakt en op een overzichtelijke manier ontsluit voor de buitenwereld. Nieuwe initiatieven om de open informatie overzichtelijker te presenteren en te vergelijken met andere provincies en gemeenten juicht D66 toe.

D66 wil dat het voor burgers en bedrijven makkelijker wordt om de juiste overheidslaag te vinden. Het initiatief van de provincie om te werken naar één gemeenschappelijke informatievoorziening voor de Provincie, 22 Limburgse gemeenten, de Regionale Uitvoeringsdiensten én de veiligheidsregio's voor vergunningverlening, toezicht en handhaving is een uitstekende stap in de goede richting.

Het digitale loket kan in de toekomst de toegangspoort naar de juiste overheidslaag vormen voor alle vragen, inclusief het melden van overlast, illegale afvaldumping of het doen van aanvragen

- D66 wil dat de provincie probeert andere overheidslagen aan te haken bij dit initiatief, zoals de overige gemeenten en het Waterschap Limburg.

Een open provinciebestuur zoekt wat D66 betreft altijd naar mogelijkheden om effectiever en toegankelijker te worden, mensen bij haar besluitvormingsprocessen te betrekken en te investeren in politici en democratie voor de toekomst.

- Om kleinere fracties beter in staat te stellen hun werk goed te doen, wil D66 dat steunfractieleiden, die op de kandidatenlijst van de betreffende partij hebben gestaan bij de afgelopen Statenverkiezingen, deel uit kunnen maken van een Statencommissie.
- D66 wil dat alle vergaderingen -ook die van Statencommissies- voor publiek live op afstand te volgen zijn.
- D66 wil op zoek naar een vergaderstructuur die past bij een wendbaar en open provinciebestuur. Bijvoorbeeld door combinaties van informatiesessies, werkbezoeken en dialoogsessies met belanghebbenden met plenaire vergaderingen van Provinciale Staten, of uitwisseling met gemeentelijke besluitvormingsprocessen te stimuleren.

Voor de bazen van morgen

Bestuur moet niet alleen iets zijn van een selecte groep: D66 wil jong en oud, van welke achtergrond dan ook, zoveel mogelijk betrekken bij de provincie, haar besluitvorming. Initiatief hiertoe moedigen we aan en belonen we.

- D66 wil dat de provincie nadenkt over 'de Baas van Morgen' en een 'Commissaris van de Kinderen' (Kindergouverneur) en/of KinderCollege instelt, dat een aantal keren per jaar bij elkaar komt of kan worden geraadpleegd over de toekomst van Limburg.
- D66 wil dat het spelen van het Statenspel of andere kennismakingen met het provinciaal bestuur, niet alleen mogelijk wordt gemaakt voor scholen maar ook andere doelgroepen, waaronder nieuwkomers in Nederland.
- D66 wil behalve 'Limburger van verdienste' ook talent voor de toekomst aanmoedigen. We pleiten daarom voor een provinciale onderscheiding voor jongeren die een bijzondere prestatie hebben neergezet om hun inspanningen aan te moedigen.